

2012

Binding door de brede school

Hoe de brede school kan bijdragen aan
de versterking van de sociale cohesie

Thom Dijkhuizen

Rijksuniversiteit Groningen

16 oktober 2012

**rijksuniversiteit
groningen**

Colofon

Titel	Binding door de brede school
Auteur	T.M. Dijkhuizen
Opleiding	Master Sociale Planologie
Vak	Master thesis
Datum	16 oktober 2012
Begeleider	Ir. G.H. Heins
Contact informatie	Rijksuniversiteit Groningen Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Voorblad	De Samensprong in Haulerwijk (Brede school De Samensprong, 2012).

Voorwoord

Deze scriptie is het afsluitende onderdeel van de master Sociale Planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Deze master heeft sinds het begin van het studiejaar 2011-2012 een kleine verschuiving gemaakt, waarbij naast planologische vraagstukken ook het sociale aspect een belangrijk onderdeel is geworden. Tijdens de opleiding kwam dit tot uiting in de manier waarop veranderingen in de ruimtelijke inrichting invloed kunnen hebben op de sociale gemeenschap.

Mijn interesse voor het onderwerp de brede school werd aangewakkerd tijdens het groepsproject. Tijdens dit project kwam ter sprake welke sociale effecten er kunnen optreden door de realisatie van een brede school. Mijn eerste insteek voor dit onderzoek was dan ook om verder onderzoek te doen naar deze sociale effecten. Omdat het onderzoeken van al deze effecten nogal een tijdrovende klus zou zijn geweest, heb ik in overleg besloten om mij te richten op de versterking van de sociale cohesie via de brede school.

Zowel de brede school als het versterken van de sociale cohesie zijn onderwerpen die in deze tijd hoog op de politieke agenda staan. De brede school wordt gezien als wondermiddel ten aanzien van financiële vraagstukken, ontwikkelingskansen voor kinderen en het behoud van voorzieningen in krimpgebieden. Het sociaal sterker maken van Nederland wordt, in een tijd die volgens velen wordt gekenmerkt door digitalisering en individualisering, zelfs gebruikt als slogan van politieke partijen tijdens de afgelopen campagneperiode.

Dit voorwoord wil ik tevens gebruiken om alle geïnterviewden te bedanken voor hun tijd en medewerking aan dit onderzoek. Zij hebben mij geholpen een beter inzicht te verkrijgen in het onderwerp. Daarnaast wil ik iedereen bedanken die heeft geholpen met het verbeteren en structureren van de tekst. Tot slot gaat een speciaal woord van dank uit naar mijn begeleider dhr. Heins. Zijn kritische houding en adviezen ten aanzien van mijn onderzoek hebben er mede voor gezorgd dat het hele proces soepel is verlopen en dat ik dit onderzoek goed heb kunnen afsluiten.

Thom Dijkhuizen
Groningen, 16 oktober 2012

Samenvatting

Sinds de jaren negentig heeft het concept van de brede school een enorme opmars gemaakt in Nederland. De voorlopers van dit gedachtegoed zijn te vinden in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. In deze landen werd het concept van de zogenaamde *village schools* gebruikt om de sociale en onderwijsachterstanden te bestrijden die vooral waren ontstaan in de achterstandswijken. De school moest meer zijn dan alleen onderwijs, het moest fungeren als de centrale plek in de wijk. Naast het onderwijs werden er faciliteiten voor de gemeenschap gerealiseerd, zoals gezondheidszorg en naschoolse activiteiten (Valkestijn, 2002). Ook in Nederland was het bestrijden van onderwijsachterstanden in de probleemwijken het belangrijkste doel van de brede scholen. De school moest een centrum van ontwikkeling zijn voor de kinderen, ouders en wijkbewoners (Emmelot et al., 2006).

Inmiddels zijn er in Nederland volgens onderzoeksbureau Oberon (2011) meer dan 1600 brede scholen in het primaire onderwijs gerealiseerd. Dit onderzoeksbureau gebruikt de volgende definitie om de brede school te omschrijven: *“Er is sprake van een brede school wanneer een school een bredere maatschappelijke functie heeft dan die van onderwijsgever alleen, daarbij structureel samenwerkt met instellingen voor welzijn, zorg, kinderopvang, sport en/of cultuur en samen met die voorzieningen zorg draagt voor een substantiële uitbreiding van het aanbod. Het gaat hierbij om samenwerking die verder gaat dan de verplichte samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang. Huisvesting is geen criterium: een multifunctionele accommodatie is niet per definitie een brede school en omgekeerd kan een brede school ook heel goed opereren vanuit bestaande ‘stand alone’ gebouwen”* (p. 6).

Dit exploratieve onderzoek probeert inzicht te verkrijgen in de verschillende manieren waarop de brede school kan bijdragen aan de versterking van de sociale cohesie in een dorp of wijk. Het versterken van de sociale cohesie wordt in de onderzoeken van Oberon gezien als belangrijkste doelstelling voor brede scholen met het wijkprofiel. De brede scholen zijn op basis van kenmerken zoals de wijkpopulatie en het voorzieningenniveau ingedeeld in verschillende profielen. Het wijkprofiel kan gezien worden als één van de klassieke profielen, naast het kansen-, verrijking-, zorg- en opvangprofiel. Hoewel dit onderwerp dus als een belangrijke doelstelling van de brede scholen wordt gezien, zijn er geen onderzoeken die concreet aangeven hoe de brede school kan bijdragen aan het versterken van deze sociale cohesie. De bestaande onderzoeken beperken zich veelal tot aannames ten aanzien van de sociale cohesie. Om inzicht te krijgen in de manier waarop de brede school kan bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie zijn verschillende indicatoren opgesteld. De

indicatoren die gebruikt zijn om de versterking van de sociale cohesie aan te geven hebben betrekking op de betrokkenheid bij het planproces, de betrokkenheid bij de brede school, de brede school als ontmoetingsplek, sociale contacten via de brede school en sociale activiteiten die plaatsvinden via de brede school.

De data voor dit onderzoek is verzameld via de methode story telling. Als leidraad voor deze keuze heeft het onderzoek van Van der Weide (2009) gediend, die de methodes heeft onderzocht om het maatschappelijk rendement van multifunctionele accommodaties te meten. Deze methode is gebruikt in de vorm van interviews en gesprekken met personen die op verschillende manieren betrokken zijn bij een brede school. Er zijn gesprekken gevoerd met personen die betrokken zijn bij de brede school in hun functie als coördinator, locatiedirecteur, projectleider, beleidsmedewerker, beheerder of als lid van het Plaatselijk Belang of Dorpsbelang. Vier brede scholen hebben gediend als case voor dit onderzoek, te weten MFA 't Aambeeld in Vlagtwedde, brede school De Samensprong in Haulerwijk, MFA De Spil in Heerenveen en MFA De Treffe in Warns. Daarnaast zijn de Vensterscholen in de stad Groningen gebruikt als reflectie op dit onderzoek.

De respondenten zien de brede school vooral als de centrale ontmoetingsplek in het dorp of de wijk. Het is de plek waar mensen bij elkaar komen en waar nieuwe contacten ontstaan. Een belangrijke voorwaarde om de brede school als centrale ontmoetingsplaats te laten fungeren is de zogenaamde reden tot inloop. De reden voor kinderen om de brede school te bezoeken is logisch, doordat zij gebruik maken van het onderwijs en mogelijk de opvang. De kinderen zijn weer een belangrijke reden voor ouders om de brede school te bezoeken. Om de overige buurtbewoners ook te betrekken bij de brede school, moet ervoor gezorgd worden dat ook zij een reden tot inloop hebben. Dit kan zijn doordat buurtbewoners gebruik maken van een voorziening voor de gemeenschap die is gevestigd in de brede school, zoals een bibliotheek, fysiotherapeut of een sportvoorziening of ruimte waar verenigingen uit het dorp of de wijk gebruik van kunnen maken. Zonder zulke voorzieningen voor de overige buurtbewoners ontbreekt er ook een stuk binding tussen de brede school en de buurt.

Uit de interviews blijkt dat niet alle indicatoren die kunnen zorgen voor een versterking voor de sociale cohesie ook daadwerkelijk worden gebruikt bij de brede scholen. Zo zijn er bijvoorbeeld bij geen enkele case bewoners betrokken geweest bij het planproces. Daarnaast vindt het zogenaamde *bridging* van Putnam (2000), de interactie die plaatsvindt tussen de verschillende bevolkingsgroepen, ook slechts minimaal plaats via de sociale activiteiten, doordat deze activiteiten zich primair richten op de schoolgaande kinderen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Samenvatting	5
1. Inleiding	10
1.1 Aanleiding	10
1.2 Doelstelling	10
1.3 Probleemstelling	11
1.4 Onderwerp	11
1.5 Onderzoeksvragen	11
1.6 Opbouw	12
2. Onderbouwing	13
2.1 Afbakening	13
2.2 Brede school en buurt	14
2.3 Doelstellingen	15
2.4 Maatschappelijk rendement	15
2.5 Onderzoeken	16
2.6 Methodiek en maatschappelijk rendement	17
2.7 Methodologie	19
2.8 Plan van aanpak	20
2.9 Onderzoeksmodel	20
3. De brede school in Nederland	22
3.1 Ontstaanswijze	22
3.2 Kenmerken	23
3.3 Actuele ontwikkelingen	26
4. Het gedachtegoed in het buitenland	28
4.1 Kenmerken	28
4.2 Verenigde Staten	29
4.3 Europese landen	29
5. Het begrip sociale cohesie	31
5.1 Sociale cohesie	31
5.2 Veiligheid	34
5.3 Sociaal kapitaal	35
5.4 Indicatoren sociale cohesie	36
6. Cases brede scholen	39
6.1 MFA 't Aambeeld (Vlagtwedde)	40
6.2 Brede school De Samensprong (Haulerwijk)	40
6.3 MFA De Spil (Heerenveen)	40
6.4 MFA De Treffe (Warns)	41

7. Resultaten	42
7.1 Redenen voor de ontwikkeling	42
7.2 Profielen	43
7.3 Planproces	44
7.4 Betrokkenheid	45
7.5 Vrijwilligers	46
7.6 Interactie tussen participanten	48
7.7 Activiteiten	49
7.8 Christelijk en openbaar	51
7.9 Sociale cohesie	51
8. Conclusie	54
8.1 Ontwikkelingsvisie	54
8.2 Betrokkenheid bij het planproces	55
8.3 Betrokkenheid bij de brede school	55
8.4 Onvoldoende vrijwilligers	56
8.5 Ontmoetingsplek zorgt voor sociale contacten	57
8.6 Sociale activiteiten die plaatsvinden via de brede school	58
8.7 Overige aandachtspunten	60
8.7.1 Schaalvergroting	60
8.7.2 Kinderopvang	60
8.7.3 Schaalniveau	60
8.7.4 Vergelijking met buitenlandse brede scholen	61
8.8 Reflectie	61
9. Literatuurlijst	64
9.1 Literatuur	64
9.2 Internetsites	67
9.3 Interviews	67
Bijlagen	69
Bijlage 1. Interviewvragen	70
1.1 Interviewvragen versie 1	70
1.2 Interviewvragen versie 2	71
1.3 Interviewvragen versie 3	72
Bijlage 2. Uitwerking interviews	73
2.1 Interview Beenen	73
2.2 Interview Bulles en Faber	75
2.3 Interview De Groot	78
2.4 Interview Dijkstra	79
2.5 Interview Elout	81
2.6 Interview Van Seters	83
2.7 Interview Van der Heiden	85
2.8 Interview Schnieders	88

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Een school kan worden gezien als het hart van een wijk. Wonen in de nabijheid van een school is voor gezinnen met kinderen een belangrijke factor in de keuze van een woonplek. Volgens Oude Vrielink & Van de Wijdeven (2007) zorgt de school voor sociale binding in de buurt, doordat het een ontmoetingsplek is voor ouders en hun kinderen. Ouders komen in contact met elkaar doordat ze de kinderen van school ophalen, de school organiseert activiteiten waarbij de buurt wordt uitgenodigd zoals het kerstoptreden, de schoolrommelmarkt en het openluchtspel. Door meer activiteiten stijgt het aantal ontmoetingsmomenten in de wijk. De school zorgt ook voor levendigheid in de buurt. Kinderen en ouders komen een aantal keren per dag door de wijk om naar school of juist naar huis te gaan. De kinderen spelen in de pauze en vaak na schooltijd op het schoolplein.

Het concept van de brede school komt uit de jaren negentig. De eerste brede scholen in Nederland ontstonden in probleemwijken in de stedelijke gebieden, waar men dacht dat scholen op zichzelf niet in staat waren kinderen in deze wijken voldoende kansen te bieden. Daarom werden meerdere scholen en andere faciliteiten ondergebracht in één brede school. Tegenwoordig is het bijna een trend aan het worden om een brede school te vestigen. Meer dan de helft van de gemeenten in Nederland is bezig met de realisatie van een brede school binnen het basisonderwijs. De brede school zou veel maatschappelijke baten moeten opleveren, zoals betere leerprestaties, meer sociale cohesie en minder onderhoudskosten. Maar dit zijn slechts aannames, want aangetoond zijn deze effecten nog allerm minst (De Blaay et al., 2007).

Literatuuronderzoek over de gevolgen van de brede school beperken zich veelal tot de financiële baten en de verbeterde onderwijsprestaties. Maar over de sociale effecten is nog weinig bekend. In het onderzoek van De Blaay et al. (2007) wordt aangenomen dat de brede school zal zorgen voor meer sociale cohesie, doordat er meer mensen bij elkaar komen bij de brede school. In dit exploratieve onderzoek is gekeken hoe een brede school daadwerkelijk kan bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie in het dorp of de wijk.

1.2 Doelstelling

Onderzoeken hoe de brede school zorgt voor een versterking van de sociale cohesie in het dorp of de wijk.

1.3 Probleemstelling

Dit onderzoek richt zich vooral op het versterken van de sociale cohesie. In de doelstellingen bij de vestiging van de brede school en in de aannames die in de literatuur worden gemaakt wordt dit als belangrijkste doelstelling voor de wijk gezien. Maar het is nog onduidelijk of er ook daadwerkelijk een versterking van de sociale cohesie plaatsvindt en hoe deze versterking van de sociale cohesie tot stand komt via de brede school.

1.4 Onderwerp

Sociale cohesie door de brede school

1.5 Onderzoeksvragen

Hoofdvraag

Hoe zorgt de brede school voor een versterking van de sociale cohesie in het dorp of de wijk?

Deelvragen

De deelvragen 1 en 2 gaan over de achterliggende gedachten en de ontwikkeling van brede scholen in Nederland en het buitenland. De gegevens over de ontwikkeling van de brede scholen in Nederland zijn veelal afkomstig van onderzoeksbureau Oberon. Dit bureau verzamelt elk jaar de statistieken over de brede scholen in opdracht van het Ministerie van Cultuur, Onderwijs en Wetenschap. Voor de informatie over het buitenland is literatuur gebruikt van zowel Nederlandse als buitenlandse afkomst. Bij deelvraag 3 is onderzocht wat het begrip sociale cohesie precies inhoudt en wat voor effect dit kan hebben voor een gemeenschap. Deelvraag 4 heeft betrekking op de indicatoren die kunnen aantonen op welke manier een brede school kan bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie. De indicatoren zijn geformuleerd vanuit de theoretische onderbouwing en hebben gediend als leidraad voor de dataverzameling. Deze data is verzameld aan de hand van de methode story telling. Hierbij is gebruik gemaakt van interviews met beleidsmedewerkers, projectleiders, locatiedirecteuren, coördinatoren en leden van het Plaatselijk Belang of Dorpsbelang.

1. Wat zijn de kenmerken en het gedachtegoed van de Nederlandse brede scholen?
2. Wat is het gedachtegoed van de brede school in het buitenland?
3. Wat is sociale cohesie?

4. Welke indicatoren kunnen invloed hebben op de manier waarop een brede school kan bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie?

1.6 Opbouw

Dit rapport begint met de theoretische onderbouwing. In dit hoofdstuk zijn de reeds bestaande literatuur en onderzoeken beschreven en is de keuze voor de methode van dataverzameling beargumenteerd. Hoofdstuk 3 behandelt de ontstaanswijze en de kenmerken van de Nederlandse brede scholen, het daaropvolgende hoofdstuk omschrijft het gedachtegoed van de brede scholen in het buitenland. In hoofdstuk 5 is het begrip sociale cohesie uitgewerkt en zijn de indicatoren geformuleerd die als leidraad hebben gediend bij de dataverzameling. Een korte profielschets van de onderzochte cases is weergegeven in hoofdstuk 6, waarna in hoofdstuk 7 de resultaten van de dataverzameling zijn uitgewerkt. In hoofdstuk 8 zijn de verbanden gelegd tussen de verzamelde resultaten en de theoretische onderbouwing en zijn de belangrijkste conclusies uit dit onderzoek weergegeven. Het laatste hoofdstuk omvat een lijst met alle gebruikte literatuur.

2. Onderbouwing

In dit deel wordt het onderzoek theoretisch onderbouwd. Er wordt ingegaan op de relatie tussen de brede school en haar omgeving en naar de doelstellingen die het wijkprofiel van de brede school omvatten. Om te kunnen meten of deze doelstellingen daadwerkelijk worden behaald moet worden gekeken naar het zogenaamde maatschappelijk rendement. Deuten en De Kam (2005) stellen dat bij het achterhalen van het maatschappelijk rendement gebruik moet worden gemaakt van de componenten input, output en outcome. Van der Weide (2009) heeft een exploratief onderzoek gedaan naar de beste methode om het maatschappelijk rendement te meten. Aan de hand van dat onderzoek is ervoor gekozen om in dit onderzoek gebruik te maken van de methode 'verhalen', oftewel story telling. In de methodologie is de wijze waarop dit onderzoek wordt uitgevoerd verder uitgewerkt.

2.1 Afbakening

Dit onderzoek richt zich op de brede scholen in het primaire onderwijs, oftewel de basisscholen. De brede scholen in het voortgezet onderwijs worden buiten beschouwing gelaten. Daarnaast is er een afbakening gemaakt voor het schaalniveau waar dit onderzoek zich op richt. In de literatuur wordt veelal geen onderscheid gemaakt tussen een buurt en een wijk. Volgens de Van Dale (2012) is een buurt een onderdeel van een wijk, terwijl een wijk een deel van een stad of dorp is. Volgens De Hart et al. (2002) kunnen sociale effecten zoals cohesie afhangen van het schaalniveau. Dit schaalniveau is erg veelzijdig en kan voorkomen bij het individu, de groep, vereniging, buurt, stad of zelfs een heel land als we het bijvoorbeeld hebben over de nationale identiteit. Omdat de doelstellingen van de brede scholen zich veelal richten op de wijk (zie het wijkprofiel), zal dit onderzoek uitgaan van het wijkniveau.

Een veelgebruikt synoniem voor de brede school is de multifunctionele accommodatie (MFA). Van der Weide (2009) gebruikt in zijn onderzoek onder andere de definitie van een MFA die wordt gebruikt door adviesorganisatie Primo NH: *"In een multifunctioneel centrum zijn verschillende participanten gehuisvest onder één dak, waarbij inrichting en ontwerp zo zijn vormgegeven dat bepaalde ruimten geschikt zijn voor meervoudig ruimtegebruik. De relatie van deze participanten kan verschillen van samenwonen tot samenwerken. Dorpshuizen/wijkcentra, dienstencentra voor ouderen/wijksteunpunten en een aantal brede scholen voldoen vaak aan deze definitie"* (p. 15). Uit deze definitie blijkt wel dat een MFA meer kan zijn dan een brede school. Een MFA kan vaak gezien worden als een brede school wanneer er, naast andere functies, ook onderwijs is gehuisvest in de accommodatie. Zonder

onderwijs, maar met meerdere functies, is het enkel een MFA in plaats van tevens een brede school. Onderzoeksbureau Oberon (2011) erkent ook het verschil en heeft daarom het volgende citaat aan haar definitie van de brede school toegevoegd: *“Huisvesting is geen criterium: een multifunctionele accommodatie is niet per definitie een brede school en omgekeerd kan een brede school ook heel goed opereren vanuit bestaande ‘stand alone’ gebouwen”* (p. 6).

2.2 Brede school en buurt

De Moel & Deuten (2010) stellen dat de (brede) school en de buurt baat hebben bij samenwerking, doordat hun onderlinge relatie hierdoor wordt versterkt. Deze relatie tussen de school en de buurt is tweezijdig: De buurt zorgt voor leerlingen, klanten, vrijwilligers en veiligheid, terwijl de school zorgt voor diensten, ontmoetingsruimte, stages, dynamiek, netwerken en imago. Dit imago zorgt mede voor een stijging van de woningwaarde van de omliggende huizen. Volgens onderzoek van ABF stijgt de huizenprijs met 1,3 procent door de aanwezigheid van een goede brede school in de buurt. Ook Luijten (2008) stelt in het rapport *De Brede School en de Wijkaanpak* dat een brede school een positief effect kan hebben op de vastgoedwaarde in de buurt. Voorwaarde is wel dat de school een bijzondere en onderscheidende waarde toevoegt aan de wijk. Volgens De Moel & Deuten (2010) is de buurt de belangrijkste bron voor nieuwe leerlingen en dus voor het voortbestaan van de school. De school heeft dus belang bij een aantrekkelijke buurt waar gezinnen zich willen vestigen. Voor deze aantrekkelijkheid speelt de school zelf een belangrijke rol, doordat een goede school een belangrijk vestigingsargument is voor mensen om er te gaan wonen. De buurt kan profiteren van de brede school door gebruik te maken van ruimtes in het schoolgebouw, waardoor initiatieven uit de buurt hier onderdak vinden. Door deze faciliteiten kunnen groepen uit de buurt beter met elkaar in contact komen. *“Met meer onderling contact is hinder opeens minder snel overlast en zijn mensen die er anders uitzien minder snel eng. Daar hebben zowel de kinderen als de buurtbewoners baat bij”* (De Moel & Deuten, 2010, p. 4).

Valkestijn (2002) stelt dat de brede school niet moet worden gezien als enkel een school of onderwijs, maar als een vorm van geïntegreerd jeugdbeleid met de school als spil. Een brede school is een samenwerkingsverband tussen onderwijs en andere maatschappelijk instellingen zoals jeugdwelzijn, sport, opvang en zorg. Door veel politici en beleidsmakers wordt de brede school gezien als *“een wondermiddel om de belangrijke doelen op het kruispunt van jeugdbeleid, onderwijsbeleid en welzijnsbeleid in één klap te verwezenlijken, of*

het nu gaat om onderwijsvernieuwing, naschoolse opvang, bestrijding van jeugdcriminaliteit of efficiënt gebruik van (onderwijs)accommodaties” (Valkestijn, 2002, p. 19).

2.3 Doelstellingen

In het rapport *Brede scholen in Nederland – Jaarbericht 2009* van onderzoeksbureau Oberon (2009) wordt een actueel beeld gegeven van de ontwikkeling van brede scholen in Nederland. Bij de ontwikkeling van een brede school worden verschillende doelstellingen geformuleerd, waarbij een onderscheid kan worden gemaakt in doelen voor kinderen, ouders, de wijk en de betrokken organisaties. De top 3 doelstellingen voor de wijk bestaat uit (p. 24):

1. Sociale cohesie/veiligheid in de wijk versterken
2. Activiteiten/voorzieningen voor wijkbewoners
3. Iets anders, zoals behoud van voorzieningen

Er is een verschil waarneembaar tussen brede scholen in verschillende type wijken. Het versterken van de sociale cohesie en de veiligheid wordt bijvoorbeeld belangrijker gevonden in achterstandswijken dan in dorpskernen. Sinds 2007 is het wijkprofiel, naast het verrijdingsprofiel, belangrijker geworden in de ontwikkeling van de brede school. Dit is ten koste gegaan van het kansenprofiel. Het wijkprofiel wordt in dit rapport beschreven als *“de brede school is gericht op versterking van de wijk met aanbod voor kinderen, ouders én overige buurtbewoners”* (p. 25). In dit onderzoek zal vooral worden gekeken naar de belangrijkste doelstelling voor het wijkprofiel, namelijk het versterken van de sociale cohesie in de wijk. Sociale cohesie kan gezien worden als een containerbegrip, waar andere factoren zoals veiligheid en het organiseren van activiteiten ook een rol in spelen. In hoofdstuk 4 zal dit begrip verder worden uitgewerkt.

2.4 Maatschappelijk rendement

De doelstellingen die worden gesteld moeten de uiteindelijke outcome vormen van het productieproces, dat het maatschappelijk rendement weerspiegelt. Dit productieproces bestaat uit de componenten input – output – outcome. De input bestaat uit de bronnen die ter beschikking worden gesteld om de activiteiten te ontplooiën. Deze input zijn de investeringen die worden gedaan in financiële, personele, materiële en immateriële vorm. De output bestaat uit de tastbare resultaten die de investeringen opleveren, in dit geval dus de vestiging van de brede school. De effecten die voortvloeien uit de output en hun weerslag hebben op de maatschappij wordt de outcome genoemd. In dit onderzoek is de outcome dus de uitwerking van de brede school op de wijk. De outcome kan onderscheiden worden in directe en indirecte uitwerkingen, bedoeld en onbedoeld, positief en negatief. Ook hoeft de

outcome niet het gevolg te zijn van de output, maar van andere externe factoren. Hierdoor kan het lastig zijn om dit effect (het maatschappelijk rendement) op een bepaald moment te meten (Deuten & De Kam, 2005).

Volgens Cüsters (2010) is het lastig om het rendement van een investering in, bijvoorbeeld, de leefbaarheid in een wijk te meten. Vaak worden meerdere interventies gepleegd onder het motto alles is beter dan niets. Vaak hebben deze maatregelen uiteindelijk wel een positief effect op de leefbaarheid, maar kan niet aangetoond worden wat het effect was van een bepaalde investering. Daarnaast is het succes van investeringen vaak erg locatiespecifiek en dus contextafhankelijk. Een investering in de ene wijk hoeft niet hetzelfde effect te hebben in een andere wijk. Een andere moeilijkheid die wordt genoemd is dat investeringen grote positieve effecten kunnen hebben, maar dat ze voor de leefbaarheid in de wijk niet heel veel uitmaken. Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen verschillende beleidstheorieën bij investeringen in de leefbaarheid (p. 4):

1. Leefbaarheid als overkoepelend doel: Investerings die de leefbaarheid zodanig verbeteren dat de bewoners tevreden zijn en de vastgoedwaarde stijgt.
2. Subdoelen: Specifieke investeringen met een duidelijk intermediair doel en een beoogde opbrengst, bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid.
3. Quick wins: Investerings die snel resultaat opleveren waarmee onder andere geloofwaardigheid wordt opgebouwd en draagvlak voor het plan van aanpak.

2.5 Onderzoeken

De Blaay et al. (2007) hebben geprobeerd het rendement van de brede school te meten door middel van een maatschappelijke kosten-batenanalyse van de brede school. In dit rapport wordt gesteld dat er hoge verwachtingen zijn ten aanzien van de brede school, zoals verbeterde leerprestaties, hoge verwachtingen van ouders en versterking van de sociale cohesie. Er zijn wel aannames gemaakt over de te verwachten effecten, maar getoetst in de werkelijkheid zijn deze aannames nog niet. Via een maatschappelijke kosten-batenanalyse is geprobeerd om deze verwachtingen statistisch weer te geven. De conclusie van dit rapport is dat 80% van de maatschappelijke baten het gevolg zijn van betere onderwijsprestaties en dus betere kansen op de arbeidsmarkt. De overige 20% bestaat uit externe factoren zoals meer tijd en vaardigheden van de ouders en een verbetering van de veiligheid en leefbaarheid. De effecten zijn uiteindelijk vertaald naar opbrengsten in euro's.

Ook onderzoeksbureau Oberon (2011) doet jaarlijks onderzoek naar de effecten van de brede school. Uit de reacties van de respondenten die hebben meegewerkt aan het

onderzoek blijkt dat de effecten van de brede school moeilijk aan te tonen zijn. Effecten die wel kunnen worden aangetoond richten zich vooral op de aanpak van de kinderen, het groeiende activiteitenaanbod en de samenwerking. Er zijn minder effecten aantoonbaar voor de relatie tussen de brede school en de gemeente of de wijk. Ook blijkt dat er geen samenhang kan worden aangetoond tussen het profiel van de brede school en de waargenomen effecten. In figuur 1 zijn de effecten van de brede school weergegeven.

	Ik zie geen effecten	Ik zie nog geen effect, maar verwacht het wel	Ik zie effect, maar kan dat nog niet aantonen	Er zijn aantoonbare effecten
Kinderen	9	20	44	27
Ouders	19	26	38	17
Wijk	31	30	26	13
Activiteiten	11	16	35	39
Professionals	11	28	33	28
Gemeente	35	19	26	21
Anders, namelijk de groei aan organisaties (wachttijst bij peuterspeelzaal en basisschool) en wijkverenigingen	42	17	8	33

Figuur 1: De effecten van de brede school (in percentages, 2011, n = 211-235) (eigen bewerking naar aanleiding van Oberon, 2011).

2.6 Methodiek van maatschappelijk rendement

Van der Weide (2009) heeft een exploratief onderzoek gedaan naar de meest geschikte methode om het maatschappelijk rendement van een multifunctionele accommodatie inzichtelijk te maken. Hierbij werd een vergelijking gemaakt tussen de volgende methoden:

1. *Social Return On Investment (SROI)*: Deze methode is een vorm van monetariseren, waarbij de maatschappelijk effecten worden vertaald in geld: Elke geïnvesteerde euro levert ... euro op aan maatschappelijk waarde. Dit is een goede methode om investeringen af te zetten tegen een norm en ze te vergelijken.
2. *Maatschappelijke Kosten-Baten Analyse (MKBA)*: Net als de SROI-methode een vorm van monetariseren. Deze methode geeft het rendement voor de gehele maatschappij weer, waarbij alle voor- en nadelen van de investering inzichtelijk worden gemaakt. Deze methode is onder andere gebruikt bij het rapport van De Blaay et al. (2007).
3. *'Slim' Meten*: Bij deze methode worden aan de hand van indicatoren de maatschappelijke effecten van een investering gemeten en gemonitord. Deze indicatoren geven een goede weerspiegeling van de te verwachten en daadwerkelijke effecten.

4. *Waardenzeef*: Bij deze methode wordt aan deskundigen gevraagd wat volgens hen de investering is dat het meeste maatschappelijke rendement oplevert. Door de meningen van meerdere deskundigen te stapelen, komt vanzelf de investering met het beste maatschappelijke rendement naar voren.
5. *Verhalen*: Deze aloude methode is vooral geschikt om met elkaar te delen wat we van belang vinden, wat we denken over bepaalde dingen en wat we verwachten in de toekomst. Dit is een passende methode doordat sommige maatschappelijke effecten moeilijk in getallen zijn uit te drukken.

Om de juiste methode voor dit onderzoek te bepalen, was het van belang dat er rekening werd gehouden met de sterke en zwakke punten van de verschillende methoden. De conclusie van het onderzoek van Van der Weide (2009) luidt dat de methode '*Slim Meten*' de beste methode is om het maatschappelijk rendement van multifunctionele accommodaties aan te duiden. Voor het eigen onderzoek is er voor gekozen om de methode 'verhalen', oftewel story telling, te gebruiken. Dit is gedaan nadat er een goede afweging is gemaakt tussen de verschillende methoden. Uit het onderzoek van Van der Weide (2009) blijkt dat de methode story telling een goede methode is wanneer men werkt met non-professionals. Dit geldt ook voor dit onderzoek, omdat er is gekeken naar de versterking van de sociale cohesie onder wijk- en dorpsbewoners. Daarnaast richt deze methode zich ook op achterliggende belangen en meningen van de respondenten. Hierdoor wordt het sociale effect aangeduid als meer dan slechts een jaarlijkse monitor met getallen. Het zwakke punt van deze methode waar rekening mee moet worden gehouden is de representativiteit en de objectiviteit van de respondenten.

Volgens Van der Loo en Horsten (2005) is niet alles dat wordt verteld een vorm van story telling. Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen analytische kennis en de overdracht van verhalen. Analytische kennis heeft betrekking op abstracte en feitelijke kennis, waarbij voorspelbare relaties van oorzaak en gevolg met elkaar verbonden zijn. Bij verhalen wordt juist ook de context waarin gebeurtenissen voorkomen beschreven. Verhalen geven zin en betekenis aan een gebeurtenis en kunnen aanwijzingen geven over wensen en toekomstbeelden. Zoals later zal blijken uit de literatuur zijn begrippen zoals sociale cohesie erg subjectief. Door gebruik te maken van de methode story telling kan ook de context en de voorwaarden waarom iemand bijvoorbeeld meer sociale cohesie in de wijk ziet achterhaald worden. Bij de andere methoden blijft deze context veelal achterwege, waardoor succes- en faalfactoren niet zouden worden meegenomen in het onderzoek.

De methoden SROI en MKBA kosten zeer veel tijd en energie en zijn waarschijnlijk te grootschalig voor dit eigen onderzoek. Daarnaast geeft Van der Weide (2009) aan dat deze methoden de effecten die niet kunnen worden uitgedrukt in getallen veelal onderbelicht blijven en dat causale verbanden vaak niet aangetoond worden. Ook start dit eigen onderzoek niet vanaf het begin van de ontwikkeling van een brede school, waardoor het lastig is om de oorspronkelijke investering en de 'nulmeting' te bepalen die getoetst kunnen worden. De methode 'Slim Meten' wordt door Van der Weide (2009) aangeduid als de beste methode, maar het onvoldoende scherp beschreven van de maatschappelijke effecten wordt aangeduid als één van de zwakke punten. Het gaat hierbij om het meten van vooraf vastgestelde doelstellingen, maar in de literatuur wordt veelvuldig aangegeven dat de doelstellingen vaak te vaag zijn om het uiteindelijke effect te kunnen meten. Emmelot et al. (2006) stellen dat de brede school een enorm scala aan doelstellingen formuleert. Op deze manier kunnen alle partijen (kinderen, ouders, buurt, professionals) hun eigen wensen toevoegen, maar dit maakt het concept van de brede school niet helderder. *"Het grote aantal doelstellingen leidt tot evenzoveel verwachtingen over wat er met de brede school allemaal bereikt kan worden. De vraag of die verwachtingen terecht zijn, kan door de onhelderheid van het concept echter niet goed beantwoord worden"* (Emmelot et al., 2006, p. 67). Daarnaast zou het vinden, meten en monitoren van de effecten teveel tijd en energie in beslag nemen voor dit onderzoek. De laatste methode, 'Waardenzeef', wordt ook niet gebruikt omdat deze methode zich richt op deskundigen, terwijl dit onderzoek zich juist richt op non-professionals.

2.7 Methodologie

Dit onderzoek bestaat uit een onderbouwing vanuit de theorie en dataverzameling in de vorm van story telling. Voor de dataverzameling zijn interviews gehouden met personen die vanuit verschillende invalshoeken betrokken zijn bij de brede school. Via literatuuronderzoek is er gekeken wat er al bekend is over de brede school, zowel in Nederland als in het buitenland. Uit de theoretische onderbouwing blijkt dat er verschillende methoden zijn om het rendement van brede scholen te meten. Verschillende methoden maken hierbij gebruik van de zogenaamde nulmeting, waarbij het verschil tussen het nulmoment en een later meetmoment getalsmatig wordt uitgedrukt. Omdat dit onderzoek geen gebruik kan maken van deze nulmeting, is er gekozen voor een kwalitatieve meting in plaats van een getalsmatige, kwantitatieve meting. Voor deze kwalitatieve meting is gekozen voor de methode story telling, die in de vorm van interviews is gebruikt. Verschillende brede scholen zijn gebruikt als case voor dit onderzoek. Hierbij kunnen de cases worden onderscheiden door verschillende kenmerken zoals de grootte, het aantal partners in het

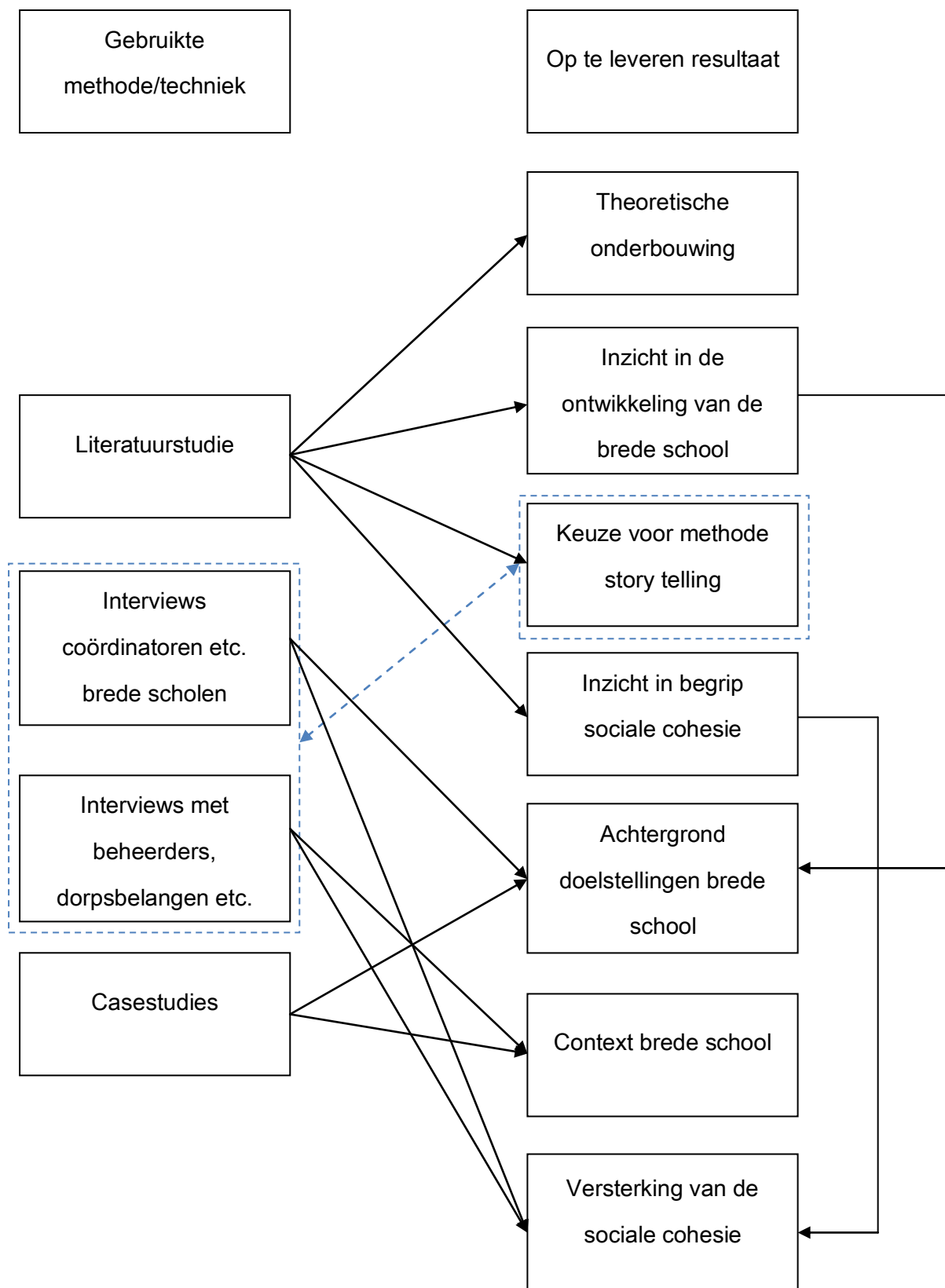
samenwerkingsverband en de locatie in een stedelijk of landelijk gebied. De interviews zijn gehouden met personen die op verschillende manieren betrokken zijn bij de brede school. Er zijn interviews gehouden met personen die een zogenaamde ambassadeursrol hebben voor de brede school, zoals een coördinator en projectleider. Daarnaast zijn er gesprekken gevoerd met mensen die dagelijks op de brede school aanwezig zijn, zoals een locatiedirecteur en de conciërges en beheerders. Verder is er data verzameld door middel van personen die spreken vanuit de bewoners uit de wijk of het dorp, waarbij gedacht moet worden aan leden van het Plaatselijk Belang of Dorpsbelangen.

2.8 Plan van aanpak

Zoals in de methodologie genoemd bestaat dit onderzoek uit een theoretisch en een empirisch deel. De dataverzameling voor de theoretische onderbouwing bestaat uit wetenschappelijke literatuur en aanvullende artikelen over het thema de brede school. Aan de hand van deze onderbouwing is de keuze voor de methode story telling beargumenteerd. Daarnaast zijn vanuit de theorie verschillende indicatoren geformuleerd die zijn gebruikt als leidraad voor de interviews. Voor de kwalitatieve dataverzameling zijn interviews gehouden met verschillende respondenten die allen op verschillende manieren betrokken zijn bij de brede school. Tot slot is deze data geanalyseerd, waarbij de relatie is gelegd met het theoretische deel. Vanuit deze onderbouwing zijn de belangrijkste conclusies uit dit onderzoek getrokken.

2.9 Onderzoeksmodel

Door middel van het hieronder weergegeven onderzoeksmodel (figuur 2) is aangegeven via welke methode de data is verzameld. Via een literatuurstudie is de theoretische onderbouwing van dit onderzoek gevormd, is er inzicht verkregen in de ontwikkeling van de brede school in zowel Nederland als het buitenland en is het begrip sociale cohesie uitgewerkt. Daarnaast is door middel van deze literatuurstudie de keuze voor de methode story telling gemaakt en beargumenteerd. Deze methode is in dit onderzoek gebruikt in de vorm van interviews met personen die vanuit verschillende invalshoeken betrokken zijn bij de brede school. Ook is er een korte omschrijving van de verschillende cases gemaakt om de context waarin deze brede scholen zijn gerealiseerd te verduidelijken.

Figuur 2: Onderzoeksmodel (Eigen ontwerp, 2012).

3. De brede school in Nederland

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de brede school in Nederland. Er wordt stilgestaan bij het gedachtegoed van de eerste brede scholen en de manier waarop de brede school zich heeft ontwikkeld. Hierbij worden de actuele trends getoond, die verkregen zijn via de gegevens van onderzoeksbureau Oberon (2011). Één van deze trends is de veranderende kenmerken en profielen van de brede scholen door de jaren heen. Dit zal worden aangetoond aan de hand de profielen die onder andere zijn gebruikt door Duit (2009) en die later zijn geactualiseerd door Van den Berg et al. (2009).

3.1 Ontstaanswijze

De ontwikkeling van brede scholen in Nederland is sinds de jaren '90 aan een enorme opmars bezig. De meest actuele cijfers van Oberon (2011) laten zien dat er in het primair onderwijs inmiddels ruim 1600 brede scholen in Nederland gevestigd zijn. Deze brede scholen huisvesten samen meer dan 2000 basisscholen. In het voortgezet onderwijs zijn inmiddels ruim 400 brede scholen ontwikkeld. De verwachting is dat de ontwikkeling van de brede scholen zich de komende jaren zal stabiliseren.

Zoals gezegd is het concept van de brede school een gedachtegoed uit de jaren '90. Het belangrijkste doel waarmee deze scholen werden opgericht was het bestrijden van onderwijsachterstanden, een verschijnsel dat veelal in de achterstandswijken van steden te vinden was. In die tijd werd er vooral gezocht naar manieren om de samenwerking tussen de school enerzijds en de ouders en de buurt anderzijds te versterken. Deze denkwijze was vooral geïnspireerd op de *community schools* uit de Verenigde Staten (Emmelot et al., 2006). In de probleemwijken van grote en middelgrote steden kwamen de eerste brede scholen tot stand. Doordat de scholen op zichzelf de kinderen niet voldoende kansen konden bieden, werden er samenwerkingsverbanden aangegaan met maatschappelijk werk, jeugdzorg, peuterspeelzalen en sociaal-cultureel werk (De Blaay et al., 2007). Door samenwerking en afstemming zouden de kansen voor kinderen vergroot moeten worden. Een veelgebruikte slogan om dit aan te duiden was '*It takes a whole village to raise a child.*' De school moest een centrum van ontwikkeling zijn voor de kinderen, ouders en wijkbewoners (Emmelot et al., 2006). De eerste brede scholen werden opgericht in Rotterdam en Groningen in de jaren '90. In Rotterdam kwam de brede school tot stand door een samenwerking tussen verschillende onderwijsinstellingen, in Groningen was het een initiatief van de gemeente. In Rotterdam werd ervoor gekozen een samenwerking op te zetten waarbij de school en de buitenschoolse activiteiten in aparte gebouwen gehuisvest

bleven. De gemeente Groningen koos ervoor zogenoemde Vensterscholen zoveel mogelijk in één gebouw te huisvesten (Valkestijn, 2002). In het evaluatierapport *Nieuwe verhoudingen, nieuwe dynamiek* van de Dienst OSCW Groningen (2012) wordt gesteld dat het bevorderen van de sociale cohesie en gemeenschapsvorming één van de oorspronkelijke zeven pijlers is waaruit de visie van deze Vensterscholen naar voren komt (p. 22): *“In het eerste beeld van de Vensterscholen lag duidelijk het concept ten grondslag van de school als ‘brandpunt van de wijk’, waarin uiteenlopende activiteiten ten behoeve van de samenleving plaatsvinden.”* Niet lang na het initiatief van deze 2 gemeenten begonnen andere gemeenten ook met het ontwikkelen van brede scholen (Valkestijn, 2002).

Een tweede kernpunt bij de ontwikkeling van de brede scholen was de verlengde schooldag. Hiermee werd de verbreding van het onderwijsaanbod aangeduid, in de vorm van een buitenschools aanbod van activiteiten die iets zou toevoegen aan het lesprogramma in de vorm van kunst, cultuur of sport. De gedachte hierbij was dat kinderen uit achterstandswijken op die manier ook de kans kregen om deel te nemen aan deze activiteiten en daarnaast zou het zorgen voor sociale ontwikkeling bij alle kinderen. Dit concept werd uitgebreid tot een integraal jeugdbeleid, waarbij welzijn, vorming en zorg een belangrijke rol speelden. De basisschool werd gezien als belangrijke spil in de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg, onderwijs en voorschoolse voorzieningen. Daarnaast zou de brede school een belangrijke rol spelen in het versterken van de sociale cohesie in de wijk, als ontmoetingscentrum voor wijkbewoners en voor de vrijetijdsbesteding van de jeugd (Emmelot et al, 2006).

Na de achterstandswijken werd het concept van de brede scholen ook geïntroduceerd in de nieuwbouwwijken. In deze wijken was achterstandsbestrijding niet het motief, maar het aanbieden van dagarrangementen voor werkende ouders met schoolgaande kinderen. Door de motie Aartsen/Bos werden scholen vanaf 1 augustus 2007 verplicht naschoolse opvang aan te bieden als de ouders daarom vroegen. Dit zorgde voor een enorme impuls van de kinderopvang bij brede scholen (De Blaay et al., 2007). Door Emmelot et al. (2006) wordt dit concept aangeduid als de ‘kantoorurenschool’ en omschreven als *“de kantoorurenschool zou moeten voorzien in een voor-, tussen- en naschools aanbod dat het mogelijk maakt om kinderen gedurende de hele dag op of vanuit één plaats (de school) op te vangen”* (p. 66).

3.2 Kenmerken

Onderzoeksbureau Oberon stelt elk jaar een rapport op over de actuele stand van zaken omtrent de ontwikkeling van de brede scholen in Nederland. In het rapport Brede scholen in

Nederland – Jaarbericht 2009 van dit onderzoeksbureau wordt de volgende definitie van een brede school gegeven: *“Er is sprake van een brede school wanneer een school een bredere maatschappelijke functie heeft dan die van onderwijsgever alleen, daarbij structureel samenwerkt met instellingen voor welzijn, zorg, kinderopvang, sport en/of cultuur en samen met die voorzieningen zorg draagt voor een substantiële uitbreiding van het aanbod”* (p. 7). In dit rapport wordt gesteld dat scholen, instellingen en gemeenten de brede school op hun eigen manier ontwikkelen, waardoor het een eigen karakter krijgt. Er zijn wel enkele kenmerken die steeds terugkeren (p. 7):

- Verbreding van functies en doelstellingen
- Verbreding van organisatie(s)
- Verbreding van het aanbod
- Verbreding van de doelgroep

In het rapport Brede scholen in Nederland – Jaarbericht 2011 van onderzoeksbureau Oberon (2011) wordt gesteld dat de omschrijving van de brede school door de jaren heen is veranderd en aangescherpt. In dit meest recente rapport is aan de omschrijving toegevoegd dat het bij een brede school gaat om *“samenwerking die verder gaat dan de verplichte samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang. Huisvesting is geen criterium: een multifunctionele accommodatie is niet per definitie een brede school en omgekeerd kan een brede school ook heel goed opereren vanuit bestaande ‘stand alone’ gebouwen”* (p. 6).

Een andere definitie van de brede school wordt gegeven door Van der Grinten et al. (2007, p. 7): *“Een brede school is een samenhangend netwerk van toegankelijke en goede voorzieningen voor kinderen, ouders en buurt, met de school als middelpunt.”*

Bij de ontwikkeling van een brede school wordt een bepaald profiel gekozen die de doelstellingen en de visie van de school weerspiegelt. Dit profiel wordt gekozen op basis van enkele kenmerken, zoals de wijkpopulatie en (het behouden of verbeteren van) het voorzieningenniveau in de wijk. De te onderscheiden profielen zijn het kansenprofiel, verrijkingprofiel, wijkprofiel, zorgprofiel en opvangprofiel. Duit (2009) heeft een samenvatting gemaakt van de doelen en acties van de verschillende profielen, weergegeven in tabel 1.

Profiel	Gericht op	Acties	Praktijkvoorbeelden
Kansen	Gelijke onderwijskansen	Onderwijskansen creëren en achterstanden bestrijden	Huiswerkklas en voorschool
Verrijking	Brede ontwikkeling	Verrijkende sociale, culturele of sportieve activiteiten door buitenschoolse instellingen	Via een sportvereniging of muziekschool
Wijk	Bevordering van sociale cohesie	Voorzieningen voor de buurt in een buitenwijk of landelijk gebied	Cursus voor de buurt en buurttheater
Zorg	Zorgverbreding rondom kinderen	Kind en oudergerichte zorg en hulpverlening	Ontbijtproject en opvoedingsondersteuning
Opvang	Combineren van arbeid en zorg	Kinderopvang	Dagarrangement en opvang tijdens kantooruren

Tabel 1: Samenvattende omschrijving van brede schoolprofielen (Duit, 2009, p. 4).

De bovenstaande profielen zijn al zo'n 10 jaar oud en inmiddels hebben zich allemaal nieuwe ontwikkelingen voorgedaan omtrent de brede school. De motieven, verschijningsvormen en organisatiekenmerken zijn door de jaren heen veranderd. Van den Berg et al. (2011) hebben getracht een nieuwe indeling te maken waarin zowel de langer bestaande als de jonge brede scholen ingepast kunnen worden. Net als bij de klassieke profielen zal ook deze indeling niet volledig passen bij een bepaalde brede school, doordat scholen altijd kenmerken uit verschillende verschijningsvormen gebruiken. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de volgende 5 verschijningsvormen:

1. *De klassieke brede school:* Deze oorspronkelijke brede scholen ontstonden in de achterstandswijken, waarbij het bestrijden van achterstanden en het aanbieden van zorg en ontwikkelingskansen voor kinderen het belangrijkste motief was. Ook het versterken van de omgeving (ouders, wijk) van de kinderen was een belangrijk doel. De klassieke profielen zijn een onderdeel van deze verschijningsvorm.
2. *De brede school als een netwerk in de buurt:* Een samenwerkingsverband tussen instellingen, die werken vanuit hun eigen gebouw in de buurt. Het doel is om achterstanden te bestrijden door goede samenwerking en aansluiting tussen de instellingen en de buurt. Deze verschijningsvorm richt zich hierbij op de verbetering van het voorzieningenniveau, voor zowel de jeugd, ouders als overige wijkbewoners.

3. *De brede school als een breed voorzieningengebouw:* Grote accommodaties waarbinnen verschillende instellingen gehuisvest zijn. Vaak zijn hierin meerdere scholen gehuisvest, en daarnaast bijvoorbeeld een kinderopvang en een sportvoorziening. Het doel is het behouden van een breed en divers voorzieningenaanbod in de wijk, gericht op een brede doelgroep. Deze doelgroep is dus niet zozeer de kinderen, maar ook vooral de wijk als geheel.
4. *De brede school als een compact model:* Een gebouw waarin naast de basisschool ook een peuterspeelzaal en een buitenschoolse opvang zijn gevestigd. Hierdoor wordt in deze brede scholen een volledig dagarrangement aangeboden met betrekking tot onderwijs en opvang. Ook de profilering van de school (met als doel het werven van leerlingen) wordt genoemd als drijfveer van deze verschijningsvorm.
5. *De brede school als een integraal model:* Deze vorm gaat uit van één bedrijfsmodel, met een gezamenlijke visie, personeelsbeleid en regie. Het verschil met bijvoorbeeld het compacte model is dat bij deze vorm de peuterspeelzaal, basisschool en buitenschoolse opvang onderdeel zijn van één bedrijfsvorm. Het doel hiervan is het aanbieden een integraal dagprogramma waarbij het kind centraal staat.

In het onderzoeksrapport van Oberon (2011) wordt een onderscheid gemaakt in de wijze van huisvesting van de brede school en de aard van de locatie van de brede school. De wijze van huisvesting kan bestaan uit (1) onder één dak, als multifunctionele accommodatie, (2) in accommodaties in elkaars directe nabijheid, of (3) verspreid over locaties in de wijk. Het onderzoeksrapport concludeert dat er ten aanzien van de brede scholen in het primair onderwijs een dalende trend is te zien in het aantal multifunctionele accommodaties en dat de huisvesting verspreid over verschillende locaties in de wijk juist een opwaartse trend laat zien. In de aard van de locatie van een brede school wordt een onderscheid gemaakt tussen (1) bestaande gebouwen, (2) verbouwing bestaande gebouwen, of (3) nieuwbouw.

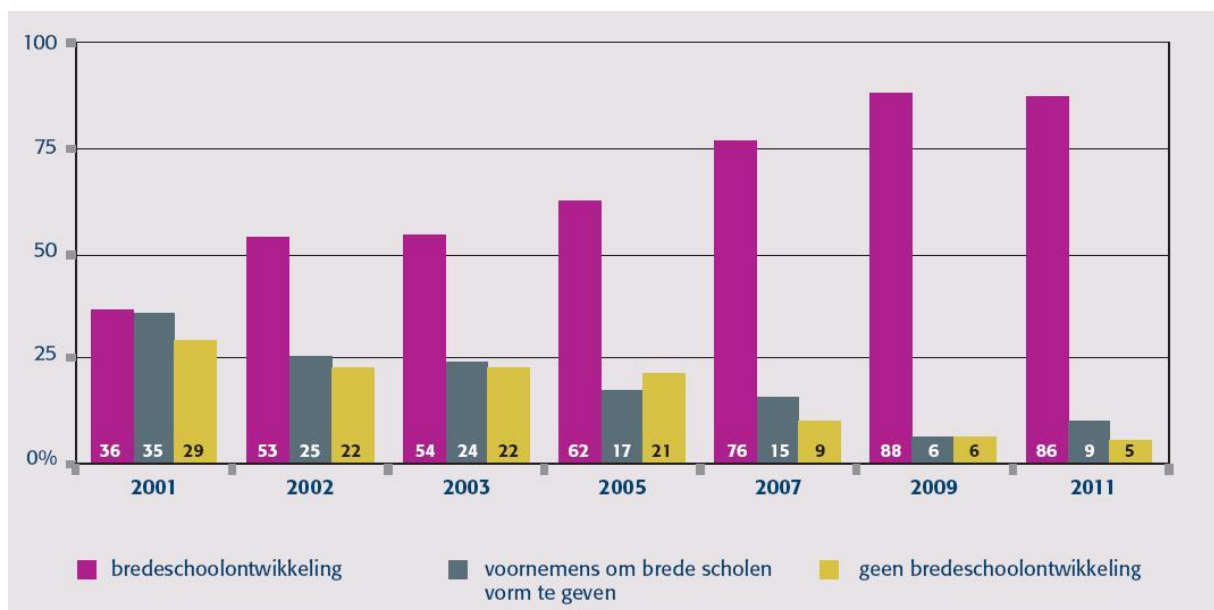
3.3 Actuele ontwikkelingen

In het onderzoeksrapport van Oberon (2011) zijn de belangrijkste trends uit de afgelopen jaren weergegeven. De belangrijkste ontwikkelingen uit deze periode zijn (p. 11 – 13):

1. Het aantal brede scholen in het primair onderwijs neemt nog steeds toe.
2. Het aantal brede scholen in het voortgezet onderwijs is stabiel.
3. Brede scholen in bijna alle gemeenten.
4. Basisscholen nemen het roer over van de gemeente.
5. Duidelijker focus op het kind.
6. De rol van kinderopvang groeit.

7. Samenwerking vooral face to face.
8. Bezuinigingen merkbaar.
9. Huisvesting minder vaak in een MFA.

Het rapport van Oberon (2011) geeft ook de meest actuele cijfers over de ontwikkeling van de brede scholen in Nederland. Figuur 3 geeft de brede schoolontwikkeling in Nederlandse gemeenten weer. In 2011 zijn in 357 van de 414 gemeenten (86%) brede scholen gerealiseerd of in ontwikkeling. De ontwikkeling van de brede school lijkt te stabiliseren en het percentage brede scholen in plattelandsgemeenten (met minder dan 20.000 inwoners) laat zelfs een lichte daling zien, van 80% naar 75%. De realisatie van brede scholen heeft zich enigszins verplaatst van de achterstandswijken naar de dorpskernen. Deze trend kan gedeeltelijk verklaard worden door het feit dat het grootste gedeelte van de achterstandswijken al is voorzien van een brede school. Gezien de geringe ontwikkeling van brede scholen in herstructurerings- en nieuwbouwwijken is de verwachting dat hier niet veel brede scholen meer bijkomen.

Figuur 3: Brede schoolontwikkeling in Nederlandse gemeenten, in procenten (in 2011 n = 414) (Oberon, 2011).

4. Het gedachtegoed in het buitenland

Dit hoofdstuk laat de ontwikkeling van de brede school in het buitenland zien. Er is onder andere gekeken naar de brede scholen in de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en andere Europese landen. Hierbij is gebruik gemaakt van zowel buitenlandse literatuur als literatuur van Nederlandse auteurs, zoals het onderzoek van Timmerhuis et al. (2006). In het buitenland bestaat de brede school al langer dan in Nederland en ook hier in allerlei verschillende verschijningsvormen. De eerste *village colleges* in Groot-Brittannië zijn volgens Cummings et al. (2005) ontstaan rond 1920. Inmiddels is het begrip over de hele wereld in verschillende vormen te vinden, waaronder de *Folkeskole* in Denemarken en de *Ganztagsschule* in Duitsland. Ondanks deze verschillende benamingen blijft de belangrijkste gedachte achter deze scholen, net als in Nederland, het bestrijden van ontwikkelingsachterstanden.

4.1 Kenmerken

Timmerhuis et al. (2006) hebben een verkennend onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van *community schools* in 7 landen, te weten Zweden, Denemarken, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, de Verenigde Staten en Nederland. Hierbij is onder andere gekeken naar de verschillende doelstellingen van de *community schools* en of er ook aantoonbare effecten waargenomen zijn.

Volgens Valkestijn (2002) en Blank, Melaville en Shah (2003) was het belangrijkste motief voor de ontwikkeling van de *community schools* in de VS om de sociale en ontwikkelingsachterstanden te bestrijden. Timmerhuis et al. (2006) voegen hier aan toe dat de scholen "*sociale, onderwijskundige en recreatieve ankers in de wijk moesten worden*" (p. 34). In de jaren '90 kregen de *community schools* een nieuwe impuls en verschenen ze in verschillende vormen in het gehele land. Voorbeelden hiervan zijn *Healthy Start* in Californië, *Bridges to success* in Indianapolis en *Community Education Centers* in St. Louis. Naast de ontwikkelingsdoelen voor kinderen en gezinnen was ook het gezonder maken van de wijk één van de algemene doelen van de scholen in de VS. Het effect voor de wijk wordt omschreven als "*Community scholen brengen vitaliteit in de buurt*" (p. 38). Hierbij wordt de tweezijdige relatie gelegd tussen de buurt en de school. Deze onderlinge relatie is ook aangetoond voor brede scholen in Nederland door De Moel & Deuten (2010). Andere kenmerken van dit effect van de wijk zijn volgens Timmerhuis et al. (2006) dat de ouders en andere partners zorgen voor een beter leerklimaat en dat de school de rol van buurtcentrum vervuld.

In het Verenigd Koninkrijk is de community school ook te vinden onder verschillende benamingen en verschijningsvormen. De algemene definitie die hier wordt gebruikt voor de school is: “*De community school in het Verenigd Koninkrijk is een school die is geïntegreerd in de gemeenschap, een school die gebruik maakt van de bronnen die de buurt biedt en die tegelijkertijd als bron wil dienen voor de buurt*” (Timmerhuis et al., 2006, p. 46). Uit deze definitie kan worden geconcludeerd dat ook in het Verenigd Koninkrijk, net als in de VS en Nederland (zie De Moel & Deuten, 2010), de school en de buurt een tweezijdige relatie hebben. Ook hier zijn enkele doelstellingen geformuleerd voor de school, waarbij opvalt dat er meerdere doelstellingen betrekking hebben op de relatie tussen de school en de wijk. Deze doelstellingen voor de wijk omschrijven een versterkte band met de gemeenschap, het openstellen van de schoolfaciliteiten, het bouwen van sterke relaties met andere partijen en het vergroten van de betrokkenheid. Als één van de aangetoonde effecten wordt de grotere betrokkenheid van de buurt genoemd (Timmerhuis et al., 2006). Volgens Van den Berg et al. (2005) kan er een onderscheid worden gemaakt tussen 2 modellen uit het buitenland. Ten eerste het Amerikaanse of Angelsaksische model, dat zich vooral richt op achterstandsbestrijding. Ten tweede het Scandinavische model, dat zich vooral richt op de dagindeling en opvang.

4.2 Verenigde Staten

De eerste *community school* in de Verenigde Staten is rond 1960 opgericht in Flint, Michigan. In de daaropvolgende jaren zijn ook op verschillende andere plaatsen in de Verenigde Staten meer van deze scholen opgericht. Naast de term *community school* worden de scholen ook vaak aangeduid als *multi-service schools*, *school-community initiatives* en *21st-century schools*. Deze accommodaties zijn veelal in achterstandswijken gevestigd, en hebben dan ook als primair doel om sociale en onderwijsachterstanden te bestrijden. Dit wordt geprobeerd door naschoolse activiteiten en gezondheidszorg te vestigen in de school en door goede contacten te onderhouden met de families en de buurt (Valkestijn, 2002). Via dit integrale beleid wordt geprobeerd de belangrijkste problemen in de buurt aan te pakken. Deze problemen zijn vooral geconcentreerd rondom gezondheid, leefomstandigheden, veiligheid en drank- en drugsgebruik (Blank, Melaville & Shah, 2003).

4.3 Europese landen

In Groot-Brittannië is het begrip brede school nog eerder ontstaan. Valkestijn (2002) stelt dat de eerste *community colleges* of *community schools* werden opgericht in Engeland rond 1940. Volgens Cummings et al. (2005) bestaat het begrip zelfs al sinds de jaren '20 van de

voorige eeuw. In die periode werden scholen ontwikkeld door Cambridgeshire die de term *village colleges* kregen. Deze scholen boden niet alleen onderwijs aan, maar ook enkele faciliteiten voor de gemeenschap. Ook hier was de gedachte dat een school moet fungeren als centrale plaats in de wijk en dat het als doel moet hebben om maatschappelijke achterstanden weg te werken. Volgens Valkestijn (2002) hebben zich ook in andere Europese landen inmiddels verschillende varianten van de brede school ontwikkeld. Deze scholen zijn onder andere ook te vinden in Zweden, Duitsland, Portugal, Denemarken en nog andere West- en Oost Europese landen.

In Denemarken heeft het concept van de community school sinds 2000 een impuls gekregen door de aanneming van het *Folkeskole* plan. Dit plan heeft als doel de nauwere samenwerking tussen kinderopvang, onderwijs en vrijetijdsactiviteiten. De belangrijkste doelstellingen van dit plan zijn het in evenwicht brengen van de levenscondities en het bevorderen van de sociale cohesie. Ten tijde van dit onderzoek waren er nog geen effectstudies bekend. Ook in Zweden zijn er nog geen effecten aangetoond met betrekking tot de community schools. In dit land verschilt het concept met de andere landen, doordat dit land zich vooral richt op de nauwe samenwerking tussen school en kinderopvang (Timmerhuis et al. 2006).

In Duitsland wordt het concept van de brede school aangeduid als *Ganztagsschule*. Het belangrijkste motief voor de ontwikkeling van deze scholen was dat uit onderzoek bleek dat de leerprestaties van de leerlingen erg ondermaats waren en dat er een slechte integratie was tussen verschillende culturele achtergronden. De *Ganztagsschule* wordt dan ook omschreven door Timmerhuis et al. (2006, p. 80) als “*een instelling die door een surplus aan tijd de centrale problemen in het schoolsysteem moet aanpakken.*” De doelstellingen voor dit beleid hebben dan ook vooral betrekking op het verbeteren van de leerprestaties en een betere integratie. Hierdoor blijven doelstellingen voor de wijk achterwege. Doordat het concept van de *Ganztagsschule* nog erg jong is, zijn er nog geen onderzoeken gedaan naar de effecten van dit concept (Timmerhuis et al., 2006).

5. Het begrip sociale cohesie

De doelstellingen voor de wijk bij de vestiging van de brede school richten zich met betrekking tot de sociale effecten vooral op het bevorderen van de sociale cohesie, veiligheid, leefbaarheid en het behoud van voorzieningen. Het versterken van de sociale cohesie wordt door onder andere Oberon (2009) en Duit (2009) gezien als de primaire doelstelling met betrekking tot het wijkprofiel. Sociale cohesie kan worden omschreven als een containerbegrip, waar andere factoren zoals veiligheid en het organiseren van activiteiten ook een rol in kunnen spelen. In dit deel wordt het begrip sociale cohesie omschreven en worden de aspecten beschreven die invloed kunnen hebben op de sociale cohesie. Hierbij zijn de begrippen veiligheid en sociaal kapitaal apart uitgelicht. Sociale cohesie en veiligheid kunnen elkaar versterken, waarbij sociale controle een belangrijke rol speelt. De begrippen sociale cohesie en sociaal kapitaal worden in de theorie veelvuldig gebruikt als synoniemen, hoewel het uitgangspunt van de twee begrippen niet hetzelfde is. Daarnaast wordt beschreven op welke manier de brede school kan bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie aan de hand van verschillende indicatoren.

5.1 Sociale cohesie

Het versterken van de sociale cohesie in de wijk is één van de belangrijkste doelstellingen van de brede school met een wijkprofiel. Volgens De Hart et al. (2002) heeft het begrip sociale cohesie *“zich ontwikkeld tot één van de belangrijkste categorieën aan de hand waarvan maatschappelijke ontwikkelingen worden beoordeeld”* (p. 4). Communicatie, netwerken en teambuilding zijn tegenwoordig veelgebruikte woorden die in verband worden gebracht met sociale cohesie. Het begrip komt terug in kranten, beleidsnota's, literatuur en de kersttoespraak van de koningin. Ook Radboud Engbersen (2002) ziet de populariteit van het begrip steeds verder toenemen in onderzoeken en in tal van beleidsrapporten op alle niveaus. De mate van sociale cohesie kan verschillen tussen een individu en een groep. Volgens De Hart et al. (2002) is het een zeer meerduidig begrip: *“Sociale cohesie is een meerduidig en meerdimensionaal begrip. Het verwijst naar de deelname aan maatschappelijke instituties, de sociale contacten die mensen onderling onderhouden, maar ook naar hun oriëntatie op collectieve normen en waarden”* (p. 8). Radboud Engbersen (2002) ziet sociale cohesie meer als een *“gepopulariseerd expertbegrip dat meestal metaforisch wordt omschreven”* (p. 151). Voorbeelden die hierbij worden gebruikt refereren aan uitspraken van oud-premiers Kok en Den Uyl. Zij zagen sociale cohesie als het cement, weefsel of specie om de boel bij elkaar te houden (Den Uyl) en een middel om elkaar vast te houden (Kok). Sociale cohesie wordt door beleids mensen gezien als het redmiddel om in de

moderne samenleving anonimiteit, vervreemding en wegvallende verbanden tegen te gaan. Hierbij is de gedachte dat er vroeger veel meer maatschappelijke betrokkenheid in de samenleving was, maar dat dit door de tijd heen langzaam is vervaagd. Synoniemen die worden gebruikt voor cohesie zijn bijvoorbeeld binding, solidariteit, identiteit en gemeenschap. Door de Wetenschappelijk Raad van het Regeringsbeleid, afgekort WRR (2005), wordt de definitie van sociale cohesie gebruikt die is opgesteld door het Sociaal Cultureel Planbureau: *“Bij sociale cohesie gaat het om de wederzijdse betrokkenheid van burgers bij elkaar, de omvang en kwaliteit van hun netwerken, en hun feitelijke en normatieve integratie in de maatschappij”* (p. 19).

Volgens Radboud Engbersen (2002) wordt het begrip sociale cohesie op vier verschillende manieren gebruikt. Het wordt gebruikt om (1) omstandigheden te verklaren. Huisvuil op straat, agressie en segregatie in het onderwijs worden allemaal gezien als het gevolg van het wegvallen van sociale cohesie. Daarnaast wordt het begrip gebruikt om (2) tal van activiteiten te legitimeren, zoals ICT-investeringen, sportactiviteiten en buurtfeesten. Het organiseren van activiteiten bij de brede school valt dus ook onder deze gebruikswijze. Verder wordt sociale cohesie ingezet als (3) retorisch wapen tegen veranderingen. Dit wordt bijvoorbeeld gebruikt door kleine gemeenten, die stellen dat de maatschappelijke samenhang zal verdwijnen door de gemeentelijke herindeling. Als laatste wordt het gebruikt als (4) breekijzer om nieuwe activiteiten mogelijk te maken. Bijvoorbeeld, in het dorpsbelang moeten er meer woningen worden gebouwd om voorzieningen en het gemeenschapsleven in stand te kunnen houden. Ook het ontwikkelen van de brede school valt onder deze gebruikswijze. Vooral in krimpdorpen wordt de brede school als belangrijk middel gezien om voorzieningen in het dorp te kunnen behouden.

Van Marissing, Bolt en Van Kempen (2005) stellen dat sociale cohesie vooral kan worden afgelezen aan de mate van onderlinge contacten en de mate van verbondenheid met de buurt. De algemene opvatting is dat sociaal actief zijn en de betrokkenheid bij de buurt de leefbaarheid in de buurt vergroot. De binding met de buurt kan aan de ene kant worden versterkt door de aanwezigheid van bijvoorbeeld herkenbare gebouwen, bepaalde architectuur of het samenwonen met gelijkgestemden. Maar daarnaast spelen de individuele kenmerken van de bewoners ook een grote rol. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat mensen zich wel betrokken voelen bij de buurt, zonder dat ze zelf sociaal actief zijn in hun buurt. De sociale kenmerken van een wijk of buurt kennen dus een grote verscheidenheid, waardoor er nooit een uniform beleid kan worden opgesteld voor alle gebieden. Dit wordt ook erkend door de Wetenschappelijke Raad van het Regeringsbeleid (2005, p. 12): *“Wil je bewoners*

betrekken bij hun buurt, dan is het zaak in te spelen op hun behoeften en kwaliteiten. Zij willen serieus worden genomen, door elkaar en door beleidsmakers en –uitvoerders. De ene buurt is echter de andere niet. Het gaat om maatwerk per buurt.”

Van Marissing et al. (2005) maken een onderscheid tussen verschillende soorten sociale cohesie. De horizontale cohesie is de cohesie tussen de buurtbewoners. De verticale cohesie is de cohesie tussen de bewoners en de beleidsmakers. Deze variant zou een belangrijke rol kunnen spelen bij de vestiging van een brede school. Bewoners kunnen betrokken worden bij de ontwikkeling van de school en hun mening uiten tijdens het overleg. Dit zou het draagvlak van de plannen kunnen vergroten en kan ervoor zorgen dat de bewoners meer binding krijgen met de brede school en de buurt. De laatste variant die wordt genoemd is de institutionele cohesie. Hierbij draait het om de relatie tussen de verschillende beleidsmakers. Bewoners betrekken bij het planproces wordt in het buitenland aangeduid als *community planning*. Campbell & Marshall (2000) stellen dat er veel kritiek is op het ruimtelijke planningsbeleid van de overheid. De overheid die moet beslissen over de gemeenschap wordt gezien als onrealistisch, ineffectief en ouderwets. Het planningsproces zou zich meer moeten richten op decentralisatie, zelfversterking, samenwerking en publieke participatie. De controle van publieke participatie wordt wel als een probleem ervaren. Mensen willen wel hun mening kunnen geven, maar vaak tot een bepaald niveau en op bepaalde momenten. Er is moeite met het vinden van participanten voor commissies en adviesklankborden, helemaal op reguliere basis. Chaskin (2005) sluit zich hier bij aan door te stellen dat participatie vaak tijdelijk is, omdat de mogelijkheid tot organisatorische activiteit sterk afhankelijk is van de vrijwillige contributie van tijd en middelen van leden.

De Blaay et al. (2007) zien de brede school als het hart van de wijk waar kinderen, ouders en buurtbewoners elkaar ontmoeten. Een combinatie van activiteiten kan ervoor zorgen dat mensen uit verschillende groepen met elkaar in contact komen. Deze sociale contacten kunnen de sociale cohesie in de wijk versterken. Er is echter wel kritiek op de aanname dat de brede school zorgt voor meer sociale binding. Mulder (2005) is van mening dat de schaalvergroting juist zorgt voor meer anonimiteit. In een kleinere school is het verschijnsel ‘ons kent ons’ veel nadrukkelijker aanwezig. Daarnaast zullen in een kleinere setting problemen eerder kunnen worden gesignaleerd door hulpverleners of pedagogen. Het praten over persoonlijke omstandigheden zal ook worden bevorderd in een kleinere groep waar men elkaar beter kent.

Sociale cohesie kan ook een negatieve invloed hebben. Zoals eerder genoemd door De Hart et al. (2002) kan sociale cohesie ook zorgen voor sociale uitsluiting. Het sociale vertrouwen binnen de eigen groep zorgt hierbij voor een groot wantrouwen richting anderen. Door Marissing et al. (2005) wordt een voorbeeld gegeven van de 'gezamenlijke vijand'. Het falende beleid van de gemeente en andere marktpartijen zorgde ervoor dat de bewoners zich gezamenlijk tegen deze beleidsmakers keerden. Dit zorgde voor een grote verbondenheid tussen de bewoners. De negatieve verticale en institutionele cohesie had dus een positief effect op de horizontale cohesie. Deze verbondenheid door een gezamenlijke afkeer is vaak maar van tijdelijke aard en wordt minder wanneer het collectieve belang afneemt.

Uit bovenstaande blijkt dat de brede school op verschillende manieren kan bijdragen aan de sociale cohesie in de buurt of wijk. Sociale cohesie kan ten eerste een rol spelen bij het planproces en ontwikkeling van de brede school. Hierbij gaat het om de mate van verticale cohesie, oftewel de relatie tussen de bewoners en de beleidsmakers. Wanneer de bewoners zich betrokken voelen bij het planproces zullen zij uiteindelijk meer binding hebben met de school en de buurt (Van Marissing et al., 2005). Daarnaast vormt de school een belangrijke ontmoetingsplek voor de bewoners. Dit zorgt voor meer sociale contacten, dat weer meer sociale binding tussen de bewoners onderling tot gevolg kan hebben (De Blaay et al. 2007). Mulder stelt daarentegen dat de sociale functie en de signaalfunctie door de schaalvergroting juist zullen afnemen. Toch is het versterken van de sociale cohesie één van de belangrijkste doelstellingen voor de wijk bij de ontwikkeling van een brede school, zoals aangegeven door Oberon (2009).

5.2 Veiligheid

Sociale cohesie kan bijdragen aan het gevoel van veiligheid in de buurt. Meer binding tussen buurtbewoners zal zorgen voor meer verdraagzaamheid, minder wantrouwen jegens elkaar en er zal sneller een oogje voor elkaar in het zeil worden gehouden. Deze sociale controle wordt onder andere door Godfried Engbersen (2002) gezien als een positief effect van sociaal kapitaal. De WRR (2005) sluit hierop aan door te stellen dat *"de meerwaarde van de buurt op het gebied van veiligheid onomstreden is. Buurtnetwerken dragen bij aan een versterkt gevoel van veiligheid onder bewoners. Een directere betrokkenheid van de burger verhoogt bovendien de feitelijke veiligheid in objectieve zin"* (p. 66). Het belang van sociaal contact wordt hierbij gezien als een voornamelijk bron van het gevoel van veiligheid. De brede school kan ook op andere manieren zorgen voor meer veiligheid in de wijk. Zo stellen De Blaay et al. (2007) dat jeugdcriminaliteit en overlast zullen afnemen door het gevarieerde

onderwijs en de naschoolse activiteiten. Daarnaast zal de overlast afnemen door een reductie van het aantal hangplekken en een betere beveiliging rondom de accommodatie. Een afname van het aantal hangplekken kan wel betekenen dat het aantal jongeren dat na schooltijd rond de brede school blijft hangen zal toenemen. De overlast in de rest van de wijk zou dus kunnen afnemen, maar hier tegenover staat dat de overlast rondom de brede school juist toe zou kunnen nemen. Mulder (2005) ziet ook met betrekking tot de veiligheid de keerzijde van schaalvergroting. De verkeersveiligheid in de omgeving van de brede school zou hierdoor namelijk juist kunnen verslechteren. Doordat de school om de hoek verdwijnt zal de afstand naar de brede school over het algemeen toenemen. Dit zorgt ervoor dat kinderen minder snel zelfstandig lopend of op de fiets naar school gaan. In plaats daarvan zullen ouders ervoor kiezen om hun kind met de auto naar school te brengen. Dit kan weer leiden tot meer verkeersdrukke en dus onveiligere situaties rondom de school.

5.3 Sociaal kapitaal

Een veelgebruikt synoniem voor sociale cohesie is sociaal kapitaal. Echter, volgens Bolt & Torrance (2005) is er wel een duidelijk onderscheid tussen deze twee begrippen. Sociaal kapitaal is namelijk van oorsprong een kenmerk van een individu, terwijl sociale cohesie een kenmerk van een sociaal systeem is. Sociaal kapitaal wordt door Putnam (2000) als volgt gedefinieerd: *“Social capital refers to connections among individuals, social networks and the norms of reciprocity and trustworthiness that arises from them”* (p. 19). Godfried Engbersen (2002) stelt dat het begrip is ontstaan in de jaren negentig en kan worden gezien als een opvolger van andere sociologische begrippen zoals economisch kapitaal en *human capital*. Sociaal kapitaal bestaat zowel op macroniveau (landelijk, regionaal) als op lokaal niveau, de zogenaamde *civil society*. Bij de ontwikkeling van de brede school is vooral dit lokale sociale beleid van toepassing. Het begrip sociaal kapitaal *“heeft betrekking op de sociale verbanden van mensen en groepen en de hulpbronnen die zij daaruit weten te mobiliseren”* (p. 137). De belangrijkste termen die Putnam (2000) gebruikt met betrekking tot sociaal kapitaal zijn *reciprocity*, *bonding* en *bridging*. Het begrip *reciprocity* (wederkerigheid) doelt op een maatschappij waarin wederdiensten aan elkaar worden verleend op basis van vertrouwen. Ik doe dit voor jou en ik verwacht dat jij dat dan voor mij doet. Zo'n maatschappij zou veel efficiënter (en goedkoper) zijn, doordat men niet meer andere mensen hoeft in te huren voor hun diensten. De WRR (2005) omschrijft *reciprocity* als de verwachtingen die mensen hebben van hun medemens. Als mensen hogere verwachtingen hebben van elkaar, kunnen ze ook meer gezamenlijk ondernemen. Sociaal vertrouwen speelt hierbij een grote rol. Het begrip *bonding* gaat over de verbindingen en netwerken binnen de eigen groep. Dit zijn de contacten binnen de eigen buurt of vriendengroep. Het begrip *bridging* gaat juist over de

verbindingen buiten de eigen groep, bijvoorbeeld de mensen waar je mee in contact komt via je sportvereniging of werk. In een brede school kan juist dit laatste verschijnsel optreden. Verschillende functies zijn gehuisvest in een accommodatie, waardoor mensen uit verschillende sociale groepen met elkaar in contact kunnen komen. Tonkens en Verhoeven (2011) hebben gekeken op welke manier sociaal kapitaal bevorderd kan worden aan de hand van burgerinitiatieven. Succesvolle voorbeelden hiervan zijn het bij elkaar brengen van mensen om te praten over hun problemen, het opzetten van een ruilwinkel of het opknappen van een speeltuin. Vaak richten deze initiatieven zich op sociale activiteiten, waarbij mensen met elkaar in contact worden gebracht. Via deze activiteiten worden mensen verbonden, wordt kennis en informatie uitgedeeld en wordt geprobeerd sociale problemen te verhelpen. Op deze manier dragen de initiatieven bij aan de ontwikkeling van het sociaal kapitaal in de buurt. Uit onderzoek blijkt dat de deelname aan activiteiten bijna altijd selectief is, oftewel er doet altijd slechts een beperkte groep burgers mee. Opleiding, sekse, etniciteit en leeftijd hebben allen invloed op de keuze van deelname aan activiteiten. Mensen die langer in een buurt wonen hebben een groter gevoel van maatschappelijke betrokkenheid, en mensen met een positief beeld over hun eigen buurt zullen sneller geneigd zijn om initiatieven te ondernemen. Sociale netwerken kunnen een belangrijk middel zijn om ook andere mensen te motiveren om deel te nemen aan de activiteiten. Het organiseren van activiteiten draagt dus bij aan de ontwikkeling van het sociaal kapitaal en kan gezien worden als een versterking van de sociale cohesie in de wijk.

5.4 Indicatoren sociale cohesie

Zoals uit de literatuur blijkt zijn betrokkenheid en sociale contacten de belangrijkste componenten van sociale cohesie. Onderstaand zijn verschillende factoren beschreven die als indicator kunnen gelden voor de mate van sociale cohesie bij de brede school.

De betrokkenheid bij het planproces van de brede school

De betrokkenheid bij het planproces kan gezien worden als de eerste stap voor een versterking van de sociale cohesie. Zoals is aangegeven door Marissing et al. (2005) zorgt dit ervoor dat mensen uiteindelijk meer binding met de brede school en de buurt zullen hebben. Daarnaast bevordert deze deelname aan het planproces de verticale cohesie, oftewel de binding tussen de buurtbewoners en de beleidsbepalers. Door Campbell & Marshall (2000) en Chaskin (2005) wordt wel als probleem aangedragen dat het lastig is om mensen voor langere tijd en op reguliere basis in te zetten bij zo'n planproces. Het is daarom belangrijk om te weten of de bewoners zijn gevraagd mee te werken aan het planproces en op welke manier en in welke mate dit is gebeurd.

De betrokkenheid bij de brede school

Mensen kunnen op verschillende manieren betrokken zijn bij de brede school. Ten eerste zijn er de zogenaamde professionals, zoals de leerkrachten en de conciërge. Daarnaast zijn er de vrijwilligers, de mensen die zich vrijwillig inzetten bij bijvoorbeeld het organiseren van activiteiten. Ook ouders en overige buurtbewoners kunnen betrokken worden bij de brede school. Een goede uitwisseling van informatie over nieuws of activiteiten kan hiervoor een belangrijke schakel zijn.

De brede school als ontmoetingsplek

Onder andere Oude Vrielink & Van de Wijdeven (2007) en De Moel & Deuten (2010) stellen dat de brede school een belangrijke functie heeft als ontmoetingsruimte. Het is de plek waar mensen bij elkaar komen en sociale contacten ontstaan. De Blaay et al. (2007) zeggen hierover dat wanneer er meer mensen bij elkaar komen er ook meer sociale contacten zullen ontstaan. Het is dus belangrijk om te weten hoeveel mensen de brede school bezoeken. De reden voor het bezoek heeft te maken met de verschillende functies waar onderdak voor wordt geboden en de verscheidenheid aan verenigingen en organisaties die gebruik maken van de accommodatie.

Sociale contacten via de brede school

Zoals hierboven wordt vermeld geeft de brede school onderdak aan verschillende functies. Dit zorgt ervoor dat verschillende bevolkingsgroepen de accommodatie bezoeken. De interactie tussen deze groepen kan leiden tot het zogenaamde *bridging* van Putnam (2000). Dit verschijnsel ontstaat wanneer sociale netwerken ontstaan tussen mensen uit verschillende groepen. Bezoekers die via de brede school in contact zijn gekomen met andere mensen of mensen die via de brede school lid zijn geworden van een bepaalde vereniging of organisatie zijn voorbeelden van dit verschijnsel.

Sociale activiteiten die plaatsvinden via de brede school

Het organiseren van activiteiten zorgt er volgens Tonkens & Verhoeven (2011) voor dat mensen worden verbonden, dat kennis en informatie wordt gedeeld en dat sociale problemen worden opgelost. Uiteindelijk zou dit moeten leiden tot een vergroting van het sociaal kapitaal. Ook hier kan het verschijnsel *bridging* optreden, wanneer mensen uit verschillende groepen met elkaar in contact komen via de activiteiten. Het knelpunt bij deze activiteiten schuilt vaak in de selectiviteit. Mensen met meer maatschappelijke betrokkenheid

zullen zich eerder inzetten bij het organiseren van of het deelnemen aan activiteiten. Juist het betrekken van mensen met minder sociale binding met de buurt of de brede school zou kunnen leiden tot een versterking van de sociale cohesie.

De bovengenoemde indicatoren zijn gebruikt als leidraad voor het opstellen van de vragenlijsten voor de interviews. Aan de hand van deze indicatoren is gekeken in welke mate de brede school kan bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie in een dorp of wijk. Hierbij is ook gekeken wat de respondenten als belangrijkste indicator(en) zien bij hun brede school en of het ontbreken van één of meerdere van deze indicatoren er ook voor heeft gezorgd dat de mate van sociale cohesie is afgenomen.

6. Cases brede scholen

De doelstelling van dit onderzoek is om te onderzoeken hoe een brede school kan bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie in een dorp of wijk. Dit is onderzocht aan de hand van verschillende brede scholen die hebben gediend als case voor dit onderzoek. De cases die zijn gebruikt in dit onderzoek zijn brede scholen die zijn gerealiseerd in zowel stedelijk als landelijk gebied. Uit het onderzoek van Oberon (2011) blijkt dat de brede scholen in achterstandswijken in het stedelijk gebied vooral werden gebruikt als middel om de cohesie en de veiligheid in de wijk te verbeteren, terwijl het behoud van voorzieningen een belangrijk doel is bij de brede scholen in krimpdorpen in landelijke gebieden. Warns is een voorbeeld van zo'n krimpdorp in een landelijk gebied, waardoor kan worden verondersteld dat het behoud van voorzieningen hier een belangrijke rol heeft gespeeld bij de brede school. Er wordt ook een onderscheid gemaakt in de grootte van de brede scholen. Mulder (2005) stelt dat schaalvergroting zal zorgen voor meer anonimiteit en dat brede scholen meer gebaat zijn bij een kleinere setting, zodat bijvoorbeeld problemen eerder gesignaleerd kunnen worden. Aan de andere kant komt in het onderzoek van De Blaay et al. (2007) naar voren dat het bezoek van meer mensen ook zal zorgen voor meer onderlinge sociale contacten. In dit onderzoek zijn de brede scholen in Haulerwijk en Warns kleiner van omvang, terwijl de accommodaties in Heerenveen en Vlagtwedde juist groter zijn opgezet. Dit zou dus kunnen leiden tot de verschillende effecten die worden aangenomen in de onderzoeken van Mulder (2005) en De Blaay et al. (2007).

Naast de cases die hieronder zijn uitgewerkt is er als reflectie ook gekeken naar de Vensterscholen in de stad Groningen. De Vensterscholen in Groningen waren één van de pioniers op het gebied van de brede scholen in Nederland. Inmiddels blijkt uit een recent verschenen artikel van het Dagblad van het Noorden dat de ontwikkeling van dit concept enigszins is doorgeschoten. In het artikel *'Vensterschool wordt weer school'* van 20 april 2012 staat geschreven dat de vensterscholen inmiddels meer worden gebruikt als wijkcentra waar allerlei maatschappelijke problemen worden opgelost. Omdat dit ten koste zou gaan van het onderwijs is ervoor gekozen om de vensterscholen weer te transformeren naar gewone scholen, waarbij het accent weer meer komt te liggen op het onderwijs (Dagblad van het Noorden, 2012). Aan de hand van de indicatoren die zijn beschreven in hoofdstuk 5 zijn er interviews gehouden met respondenten die op verschillende manieren betrokken zijn bij de brede school. Onderstaand is voor elke brede school die is gebruikt in dit onderzoek een korte profielschets weergegeven.

6.1 MFA 't Aambeeld (Vlagtwedde)

In Vlagtwedde is recentelijk de nieuwe MFA/brede school 't Aambeeld ontwikkeld. De ruimtes in deze accommodatie worden door een grote verscheidenheid aan instellingen gebruikt, namelijk door 2 basisscholen, een peuterspeelzaal, een kinderdagverblijf, een muziekschool, het Centrum voor Jeugd en Gezin en een consultatiebureau. Vanuit de brede school worden verschillende activiteiten georganiseerd, zoals sportieve en culturele evenementen, maar ook een braderie en lezingen. Deze activiteiten worden georganiseerd door de Stichting Vrienden van de MFA en/of de commissie Brede School Activiteiten (MFA 't Aambeeld, 2012). Bij deze case zijn interviews gehouden met de projectleider van de brede school, een beleidsmedewerker onderwijs van de gemeente en een lid van het Plaatselijk Belang.

6.2 Brede school De Samensprong (Haulerwijk)

In het plattelanddorp Haulerwijk is de brede school De Samensprong gevestigd. In deze accommodatie zijn 2 basisscholen, bibliotheek, peuterspeelzaal, speel-o-theek, jongerensoos en het consultatiebureau van de GGD Friesland gevestigd. Daarnaast zijn er verschillende samenwerkingsverbanden met andere instellingen, waaronder Stichting Scala Welzijnswerk en verenigingen en organisaties uit het dorp. In het beleid staan als belangrijke speerpunten dat de brede school een plek moet zijn waar jong en oud zich thuis voelen en zich kunnen ontwikkelen. Hiervoor worden onder andere binnen- en buitenschoolse activiteiten georganiseerd voor verschillende doelgroepen (Brede school De Samensprong, 2012). Hier is gesproken met de coördinator en de beheerder van de brede school en de voorzitter van het Dorpsbelang.

6.3 MFA De Spil (Heerenveen)

Deze multifunctionele accommodatie is gerealiseerd als centrale plek in de recentelijk gebouwde wijk Skoatterwald in Heerenveen. De informatie is verkregen via de coördinator van deze accommodatie en de beheerder. In dit gebouw zitten onder andere 2 basisscholen, een kinderopvang, een organisatie voor mensen met een verstandelijke beperking, een welzijnsorganisatie, de wijkvereniging en een zorgcentrum. Naast deze voorzieningen maken ook veel verenigingen uit de wijk gebruik van de sportaccommodaties en de openbare ruimtes van de accommodatie. Belangrijke pijlers van De Spil zijn ouderbetrokkenheid, sociale cohesie en het benutten van de gezamenlijke ruimtes (MFA De Spil, 2012).

6.4 MFA De Treffte (Warns)

In het kleine Friese dorpje Warns is recentelijk MFA De Treffte gerealiseerd. De participanten zijn een openbare en een basisschool, ouderenvoorziening de Janke Tromphoeve, fysiotherapeut, lytse bieb (kleine bibliotheek), peuterspeelzaal en tussenschoolse opvang. In dit kleine dorp heeft men last van een dalend bewonersaantal en door middel van De Treffte hoopt men de leefbaarheid in het dorp te kunnen vergroten en bepaalde voorzieningen te kunnen behouden. Uiteindelijk moet dit de centrale plek voor het dorp worden (MFA De Treffte, 2012). In Warns zijn interviews gehouden met één van de locatiedirecteuren, met een lid van het Plaatselijk Belang en er is gesproken met een medewerker van de ouderenvoorziening.

Onderstaand zijn de verschillende brede scholen afgebeeld die hebben gediend als case voor dit onderzoek.

Afbeelding 1: MFA 't Aambeeld in Vlagtwedde (Geveke, 2012).

Afbeelding 2: MFA De Spil in Heerenveen (Kinderwoud, 2012)

Afbeelding 3: Brede school De Samensprong in Haulerwijk (Bureau Bos, 2012).

Afbeelding 4: MFA De Treffte (Bekkema Bruinsma, 2012).

7. Resultaten

Voor het verzamelen van de kwalitatieve data zijn interviews gehouden met personen die in verschillende functies betrokken zijn bij de brede scholen, zoals een locatiedirecteur, coördinator, beleidsmedewerker onderwijs en projectleider vanuit de gemeente en personen die zitting nemen in het Plaatselijk Belang of Dorpsbelangen. Daarnaast is het evaluatierapport *Nieuwe verhoudingen, nieuwe dynamiek* van de Dienst OSCW Groningen (2012) gebruikt, waarin een evaluatie is gemaakt over het functioneren van de Vensterscholen in Groningen. Hierbij is extra informatie over dit rapport ingewonnen via een medewerker van de Dienst OSCW Groningen. In de literatuur stelden onder andere Van der Loo & Horsten (2005) en Van der Weide (2009) dat het zwakke punt van de methode story telling de representativiteit en de objectiviteit van de respondenten is. Door interviews te houden met personen die vanuit verschillende hoeken betrokken zijn bij de brede school is getracht een zo duidelijk en representatief mogelijk beeld te schetsen van de situaties rondom de verschillende cases. De vragenlijsten voor de interviews zijn opgesteld aan de hand van de indicatoren die zijn geformuleerd in hoofdstuk 5. Deze indicatoren zijn de betrokkenheid van bewoners bij het planproces, de betrokkenheid bij de brede school, de brede school als ontmoetingsplek, sociale contacten via de brede school en sociale activiteiten die plaatsvinden via de brede school. Dit hoofdstuk begint met een beschrijving van de context waarin de verschillende brede scholen zijn ontwikkeld en onder welke profielen zij vallen. Daarna zijn de hierboven genoemde indicatoren behandeld en nog andere opvallende zaken die naar voren kwamen tijdens de interviews.

7.1 Redenen voor de ontwikkeling

De belangrijkste reden voor de ontwikkeling van de verschillende brede scholen was veelal een combinatie van een huisvestingsprobleem en het behoud van voorzieningen. Bij MFA De Spil in Heerenveen was dit anders, hier was namelijk de realisatie van de nieuwe wijk Skoatterwald de belangrijkste reden voor de ontwikkeling van de brede school. Op de andere locaties was er vaak groot onderhoud nodig aan één of meerdere schoolgebouwen, waardoor men voor de keuze kwam te staan om de gebouwen apart grondig te renoveren of om de organisaties uit de gebouwen bij elkaar te plaatsen in een nieuw te realiseren onderkomen. Onder andere de respondenten Elout (2012) en Dijkstra (2012) geven aan dat het onderbrengen van verschillende organisaties in één gebouw vooral als financieel aantrekkelijk werd gezien. Uit een reactie van Bulles & Faber (2012) blijkt wel dat het nog maar moet blijken of dit ook werkelijk financieel voordeel oplevert: *“Het is geen goedkope oplossing, er moet wel veel geld bij. Misschien op de lange termijn, maar in het begin valt het*

tegen, want je moet wel een hoop investeren.” Bij alle cases is ervoor gekozen om zowel een openbare als een christelijke school onderdeel te maken van de nieuwe brede school. Hierdoor blijft er een breed onderwijsaanbod behouden in alle plaatsen. Nadat er besloten was tot het realiseren van een brede school werd er gekeken welke andere organisaties of verenigingen hier nog meer onderdeel van konden worden. Groot onderhoud aan de eigen huisvesting was voor andere partijen ook een reden om onderdeel te worden van de brede school, zoals bijvoorbeeld het geval was bij de peuterspeelzaal in Vlagtwedde. Daarnaast was het behoud van bepaalde voorzieningen ook een belangrijke reden om onderdeel te worden van de brede school. Op die manier zijn zowel in Warns als Haulerwijk de bibliotheek behouden gebleven voor het dorp: *“We hadden hiervoor de bibliobus, maar die is weggegaan door bezuinigingen. Daarvoor in de plaats is de lytse bieb (kleine bibliotheek) gekomen en het idee is dat je zo’n voorziening op deze manier langer vast kunt houden in Warns”* (Seters, 2012).

7.2 Profielen

Volgens Elout (2012) ligt het in deze tijdsgeest om integrale kindercentra te ontwikkelen waar een samenwerking plaatsvindt tussen onderwijs en opvang. Deze trend is goed waarneembaar bij de verschillende cases, waar in bijna alle gevallen naast de openbare en christelijke school ook een peuterspeelzaal en kinderopvang aanwezig zijn. In Warns is nog geen kinderopvang aanwezig, maar volgens Dijkstra (2012) is dit nog wel een belangrijke wens waar momenteel aan gewerkt wordt. Door deze nieuwe trend richten de brede scholen zich op kinderen in de leeftijd van 0 tot 12 jaar, waarbij het doel is om de scheiding tussen de peuterspeelzaal en het basisonderwijs te laten vervagen. Binnen deze accommodaties staan dus het kind centraal en dit wordt ook als volgt verwoord door Van der Heiden (2012): *“Het draait om kinderen, (tieners,) ouders en het dorp. Het is ook in die volgorde dat je aan je doelen werkt.”* Dit komt overeen met de visie uit het rapport van de Dienst OSCW Groningen (2012), waarin wordt gesteld dat het concept van de Vensterscholen *“primair gaat over het in samenhang brengen van onderwijs, opvang en zorg, uitgedrukt in de doorgaande lijn”* (p. 23). Zoals al werd gesteld door Van den Berg et al. (2011) kan een brede school niet worden ingedeeld in een bepaald profiel, maar hebben brede scholen altijd kenmerken uit verschillende verschijningsvormen. Uit bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de meeste scholen voor een groot deel vallen onder het opvangprofiel door de aanwezigheid van voorzieningen zoals een peuterspeelzaal en een kinderopvang. Daarnaast speelt het wijkprofiel uiteraard ook een belangrijke rol, zij het wel in mindere mate als het opvangprofiel. In het rapport van de Dienst OSCW Groningen wordt dit als volgt geformuleerd (p. 23): *“De relatie tot de wijk doet ertoe, maar wordt niet als kern van het concept gezien.”* Alleen bij de

brede school in Vlagtwedde heeft men niet gekozen voor het wijkprofiel, waardoor er in deze accommodatie bijvoorbeeld ook geen voorzieningen voor het dorp zijn gehuisvest.

7.3 Planproces

Een opvallend gegeven is dat er bij geen enkele case bewoners zitting hebben genomen bij het planproces. Alleen bij de ontwikkeling van de brede school in de wijk Skoatterwald in Heerenveen heeft een bewoner van de wijk een periode zitting genomen in het planproces, maar die is na verloop van tijd hiermee gestopt. De bewoners zijn wel geïnformeerd over de ontwikkelingen via informatieavonden, de nieuwsbrief of de inspraakavond van de gemeente. Op de vraag waarom de bewoners niet zijn uitgenodigd tijdens het planproces was een veel gegeven antwoord dat men het gevoel had dat er hier vanuit het dorp of de wijk geen behoefte aan was. Dit zou er mede voor gezorgd kunnen hebben dat er ook geen wensen of ideeën vanuit de bewoners naar voren zijn gekomen tijdens de ontwikkeling van de verschillende cases. Van Seters (2012) zegt hierover: *“Ik kan me voorstellen dat er in dat proces ook nog wel iets georganiseerd had kunnen worden. Er hadden dan misschien nog andere ideeën op tafel kunnen komen van bewoners.”* Één van de partijen die zowel in Haulerwijk als Warns heeft zitting genomen tijdens het planproces was het Plaatselijk Belang of Dorpsbelang. Deze partijen kunnen worden gezien als afvaardiging van het dorp, maar ook zij hebben niet geprobeerd om de bewoners meer te betrekken bij de plannen. Beenen (2012), voorzitter van het Plaatselijk Belang in Haulerwijk, zegt dat dit komt door twee redenen. Ten eerste was er geen behoefte vanuit de bewoners om mee te denken over de plannen en ten tweede weet het Plaatselijk Belang volgens hem voldoende wat er speelt in het dorp om de juiste keuzes te kunnen maken: *“Met een beetje gezond boerenverstand kunnen we heel goed zelf beslissen wat de bewoners willen.”* Andere partijen die zitting namen bij het planproces waren over het algemeen de participanten van de brede school, aangevuld met de gemeente en de wooncorporatie die verantwoordelijk was voor de realisatie van het project. Bij de ontwikkeling van de accommodaties in Heerenveen en Vlagtwedde is er op een gegeven moment bewust voor gekozen om, ondanks nieuwe aanvragen, niet nog meer participanten toe te laten tot het samenwerkingsverband. In beide gevallen had men het gevoel dat het anders te groot zou worden. Tijdens het overleg tussen de verschillende partijen ontstaan door de verschillende belangen altijd bepaalde knelpunten. De knelpunten die tijdens het proces ontstaan tussen verschillende partijen hadden meestal het wel of niet toelaten van een bepaalde voorziening als onderwerp. Zo is er in Haulerwijk een jeugdsoos gerealiseerd op aandringen van het Plaatselijk Belang. In Warns wilde Dorpsbelang graag het consultatiebureau behouden en een nieuwe

kinderopvang realiseren, maar door omstandigheden zijn deze beide plannen tot nu toe afgewezen.

7.4 Betrokkenheid

Er zijn verschillende manieren waarop de bewoners worden betrokken bij de brede school. Ten eerste is er de informatievoorziening. Via de dorpskrant, de nieuwsbrief of de website worden de mensen op de hoogte gehouden over nieuwtjes en geplande activiteiten. In sommige gevallen gebeurt dit gezamenlijk, bij andere cases verspreiden de verschillende participanten apart hun eigen nieuws.

Ten tweede worden mensen betrokken bij de brede school doordat ze een 'reden tot inloop' hebben. Voor de kinderen is deze reden duidelijk, doordat ze er naar school of de opvang gaan. De ouders van de kinderen brengen hun kinderen naar de school of een andere voorziening toe. En zoals Van der Heiden (2012) dan terecht stelt: *"Dan heb je al een groot deel van het dorp te pakken."* Maar voor de overige bewoners van het dorp moet er ook een reden zijn om de brede school te bezoeken. Dit kan een bepaalde voorziening zijn, zoals de bibliotheek in Haulerwijk of de fysiotherapeut in Warns. Als zo'n dorpsvoorziening niet aanwezig is in de brede school, hebben mensen al veel minder reden om de accommodatie te bezoeken, zoals het geval is bij de MFA in Vlagtwedde: *"Als je dus geen kinderen hebt, dan heb je daar waarschijnlijk weinig te zoeken"* (Bulles & Faber, 2012). Bewoners krijgen ook een reden om de brede school te bezoeken doordat hun sport- of toneelvereniging uit het dorp ervoor kiest om gebruik te maken van de beschikbare ruimtes in de brede school. In Vlagtwedde wordt er minimaal gebruik gemaakt van de ruimtes in de accommodatie, doordat de behoefte van de verenigingen wordt ingevuld door andere voorzieningen in het dorp. Bulles & Faber (2012) stellen dan ook dat je door het missen van een dorpsvoorziening én de verenigingen wel de aansluiting mist tussen de bewoners uit het dorp en de accommodatie. Bij de andere cases wordt er juist gretig gebruik gemaakt van de beschikbare ruimtes door verenigingen uit het dorp. De beheerder van De Spil in Heerenveen kan een hele waslijst opsommen van verenigingen en instellingen die alleen al gebruik maken van de sportaccommodaties: *"De verenigingen zijn zaalvoetbal, hockey, korfbal, bewegen op muziek voor 50-plussers, 2x gymnastiek, boxen, tai shi, ninjutsu, en volleybal. De instellingen zijn Atelier Majeur, Eijer Producties, peutergym, zumba, pilatus, yoga, kleutergym, judo en de scholen."* Ook in Warns en Haulerwijk maken verschillende instellingen gebruik van de beschikbare ruimtes, hoewel volgens Beenen (2012) de binnenruimte in De Samensprong in Haulerwijk nog beter benut zou kunnen worden.

Als derde manier worden bewoners betrokken bij de brede school doordat ze uitgenodigd worden bij de 'grotere activiteiten'. Dit is volgens Van der Heide (2012) een goede graadmeter om te zien of de bewoners zich ook betrokken voelen bij de brede school. Daarnaast zorgt het samenbrengen van alle bevolkingsgroepen weer voor interactie waaruit nieuwe sociale contacten kunnen ontstaan. Voorbeelden van zulke 'grote activiteiten' die worden genoemd zijn het lustrumfeest in Haulerwijk, de midzomernachtmarkt in de wijk Skoatterwald in Heerenveen en de 'Nederland Doet Dag' in Warns. Bij deze laatste activiteit is het volgens Van Seters (2012) de bedoeling dat iedereen gezamenlijk helpt met het opknappen van het speelplein. Door zulke activiteiten te organiseren op het naastgelegen veld of op het binnenplein van de brede school, komen bewoners meer in aanraking met de brede school en zal de drempel lager zijn om de accommodatie een tweede keer te bezoeken. Volgens Beenen (2012) zorgen zulke activiteiten voor meer betrokkenheid en het kan zorgen voor een stimulans voor de gevestigde voorzieningen: *"Het organiseren van meer activiteiten voor bewoners in de brede school zou ervoor zorgen dat mensen zich meer betrokken voelen bij de accommodatie en daarnaast zou het een goede stimulans kunnen zijn voor de voorzieningen die er zijn gehuisvest."* Wanneer mensen via de activiteiten zien welke voorzieningen er allemaal gehuisvest zijn in de brede school, zou dit dus kunnen leiden tot een spin-off voor deze voorzieningen.

Ook kleine ingrepen kunnen er toe leiden dat mensen uit het dorp sneller in contact komen met het concept van de brede school. Zo is er in Haulerwijk en Warns gekozen voor een 'speelplein' in plaats van een 'schoolplein'. Hierdoor kan er ook na schooltijd gebruik worden gemaakt van de speelfaciliteiten op het plein. Dit zorgt ervoor dat ouders of opa's en oma's ook op andere tijden met hun (klein)kinderen naar de brede school komen. Een ander voorbeeld dat wordt genoemd door Van der Heiden (2012) is het koffie-uurtje aan het begin van het schooljaar: *"We hebben dan koffie met wat extra's tussen half 9 en kwart over 9. En dan zie je dat ouders die hun kinderen naar school brengen dan blijven hangen om te kunnen kletsen over de vakantie. Maar dan heb je ook mensen die op dat moment naar de bibliotheek gaan en dan ook blijven hangen, waardoor nieuwe ontmoetingen weer ontstaan. Zulke activiteiten worden dan ook gepland op momenten dat de andere functies ook open zijn, waardoor je de inloop kunt versterken."*

7.5 Vrijwilligers

De verschillende participanten van de accommodatie hebben vaak hun eigen vrijwilligers en de scholen hebben meestal onder andere een ouderraad, medezeggenschapsraad en een activiteitencommissie. De meeste respondenten vinden wel dat er veel vrijwilligers

meehelpen bij de brede school, maar dat dit aantal niet altijd voldoende is. Zij zien vaak ook een dalende trend in het aantal vrijwilligers dat betrokken is bij de brede scholen. De belangrijkste redenen die hiervoor worden genoemd zijn een veranderende generatie en de stijging van het aantal tweeverdieners, waarbij men doelt op de werkende moeders. Bulles & Faber (2012) zeggen over deze nieuwe generatie: *“Het liefst willen ze hun kind dan voor de hele dag droppen en daar willen ze best wat meer voor betalen, zolang ze dan maar niet komen zeuren om te schoonmaken of het organiseren van iets.”* Mensen willen wel incidenteel eens helpen bij een activiteit, maar daar houdt het ook mee op. *“Mensen zijn best bereid een handje te helpen. Ze willen zich alleen niet binden”* (Beenen, 2012). Het werven van nieuwe vrijwilligers gebeurt meestal via een inschrijving. In Haulerwijk wordt bijvoorbeeld drie keer per jaar een activiteitenkalender uitgegeven, waarop mensen dan kunnen aangeven bij welke activiteiten ze wel een handje willen helpen. Ook bij de MFA in Warns kunnen mensen aangeven waar ze bereid zijn te helpen, waarbij ze kunnen kiezen uit bijvoorbeeld het helpen in de tuin, het organiseren van activiteiten of het maken van de schoolkrant. De Spil in Heerenveen probeert ook via hun website mensen te werven, maar tot nu toe is dit weinig succesvol gebleken. Voor de activiteiten waar vrijwilligers voor worden gevraagd zijn het vooral de ouders van de schoolgaande kinderen die zich hier voor aanmelden. Maar wanneer de kinderen dan van school gaan, stoppen de ouders ook met hun vrijwilligersactiviteiten. Hieruit zou kunnen worden opgemaakt dat ouders zich aanmelden als vrijwilligers omdat ze bereid zijn mee te helpen bij de ontwikkeling van hun kind, maar niet zozeer doordat ze zich betrokken voelen bij de brede school.

Een gevolg van het gebrek aan vrijwilligers is dat activiteiten niet door kunnen gaan of dat er niet optimaal gebruik kan worden gemaakt van een bepaalde voorziening. Verenigingen of organisaties uit de buurt willen soms gebruik maken van de ruimtes die daar beschikbaar voor zijn gesteld, maar zeker in de avonden is het moeilijk om dan ook altijd toezicht te kunnen regelen. Dit probleem wordt erkend door de beheerder van De Samensprong in Haulerwijk, die door een dalend aantal vrijwilligers zelf vaak moet opdraaien voor het toezicht: *“Nu sta ik tot laat alles nog op te ruimen. Tja, iemand moet toch ook aanwezig zijn.”* De beheerder hoeft niet altijd toezicht te houden, want verenigingen die regelmatig gebruik maken van de ruimtes hebben hun eigen toegangssleutel gekregen. Bulles & Faber (2012) maken met betrekking tot het beheer een vergelijking met een gewone kleine school: *“Op een kleine school loopt een directeur rond die ‘s morgens de deur opendoet en ‘s avonds weer afsluit. Maar door andere voorzieningen moet het gebouw ook weer langer open zijn*

(...) dus dan moet je er al voor kiezen om er een conciërge op te zetten. Maar voor een grotere accommodatie is dat een dermate grote, structurele kostenpost.” Ook uit de evaluatie van de Dienst OSCW Groningen (2012) blijkt dat er weinig is geregeld voor het beheer van de gemeenschappelijke ruimtes. De jeugdsoos in De Samensprong in Haulerwijk is een voorbeeld van een voorziening dat door een gebrek aan vrijwilligers niet in haar volle capaciteit kan worden gebruikt. Deze soos is er gekomen op voorspraak van het Plaatselijk Belang en het is de bedoeling dat de voorziening volledig draait op vrijwilligers uit het dorp, met begeleiding van een jongerenwerker. Momenteel is de jeugdsoos 2 tot 3 keer per week geopend, vooral op vrijdag en zaterdag in de avonduren. Beenen (2012) is zelf een groot voorstander van het ‘school-out concept’, waarbij de gedachte is dat de leerlingen direct na schooltijd bij elkaar komen in het jeugdhonk. Hierdoor kunnen de verschillende groepen jeugd waar de brede school onderdak voor biedt gezamenlijk bij elkaar zitten. Maar dan moeten er wel mensen zijn die een oogje in het zeil kunnen houden, maar die zijn momenteel niet beschikbaar.

7.6 Interactie tussen participanten

Dat een samenwerkingsverband tussen de participanten heel goed kan leiden tot interactie tussen de verschillende groepen blijkt wel bij De Spil in de wijk Skoatterwald in Heerenveen. De participanten die hier samenwerken zijn, naast de christelijke en openbare scholen, onder andere Talant (opvang voor verstandelijk gehandicapten), Meriant (zorgwoningen met 24-uurs zorg), een wijkraad en een activiteitencomité. Elke 6 weken wordt een gebruikersoverleg georganiseerd, waarbij alle gebruikers van de accommodatie en de wijk aanwezig zijn. Tijdens dit overleg wordt gekeken op welke manier er verbanden kunnen worden gelegd tussen de participanten onderling. Volgens Elout (2012) heeft dit al tot meerdere succesvolle initiatieven geleid: *“De kinderen van de school gaan bijvoorbeeld spelletjes doen met de bewoners van Meriant en de mensen van Talant komen hier schoonmaken en voorlezen. En kinderen van groep 8 gaan dan weer naar de cliënten van Talant om ze te leren lezen en geven computerles. Eens in de twee jaar is een gezamenlijke activiteit. De laatste activiteit had als thema voeding. Hierbij hebben ook mensen uit de wijk gekookt voor de mensen in Meriant en hebben de kinderen interviews gedaan. Alle gebruikers krijgen hierbij dan ook de nieuwsbrieven van elkaar. Alle nieuwtjes worden ook in een verslag uitgewerkt die de scholen weer krijgen. Daarnaast worden er ook open dagen voor de verschillende gebruikers georganiseerd. Dit zorgt voor meer betrokkenheid, doordat iedereen weer wat er overal gebeurt. Daar wordt ook dankbaar gebruik van gemaakt.*”

Daarnaast worden er ook alweer nieuwe activiteiten ontwikkeld om de interactie tussen de groepen te versterken. Zo kunnen de cliënten van Talant bijvoorbeeld spelletjes gaan doen met de bewoners van de seniorenwoningen van De Wente. Ook worden er ateliers dans en drama georganiseerd, waarbij de cliënten van Talant ook wel eens mee doen. Bij de ontwikkeling van de brede school was er tevens nog het idee om de cliënten van Talant een supermarkt en een restaurant zouden uitbaten, maar door een veranderende visie is dit idee nooit gerealiseerd.

Van Seters (2012) stelt dat bij de ontwikkeling van de accommodatie in Warns men ook het idee had om activiteiten te gaan organiseren tussen participanten onderling. Hierbij was de gedachte dat de ouderen van de Janke Tromphoeve, een ouderenvoorziening, mee konden doen met activiteiten zoals gastlessen, voorlezen of het volgen van een computercursus in samenwerking met de scholen. Maar vooral de ouderen van de Janke Tromphoeve richten zich nog vooral op zichzelf, omdat ze nog niet de meerwaarde inzien van zo'n samenwerking. Tot nu toe is er van een dergelijke interactie dus nog geen sprake, maar het is wel een toekomstwens om dit in Warns te gaan realiseren.

Bij de brede school in Haulerwijk probeert men de samenwerking te versterken door bepaalde thema's op elkaar af te stemmen. Een voorbeeld dat wordt aangedragen door Van der Heiden (2012) is de tentoonstelling die eens in de zoveel tijd wordt georganiseerd in de bibliotheek door een groep vrijwilligers. Het thema van de tentoonstelling wordt afgestemd op het thema van de brede school. *“Als wij bijvoorbeeld als thema ‘Lekker fit’ hebben, dan komen er in de bibliotheek foto's te hangen van mensen uit Haulerwijk die vroeger hebben meegedaan aan de Elfstedentocht.”*

7.7 Activiteiten

In de meeste gevallen richten de activiteiten zich primair op de schoolgaande kinderen. Soms worden er ook activiteiten georganiseerd waar zowel de kinderen als ouders aan kunnen deelnemen, maar activiteiten voor kinderen, ouders én overige bewoners vinden eigenlijk alleen plaats via de eerder genoemde 'grote activiteiten'. Een interactie tussen de verschillende bevolkingsgroepen vindt dus eigenlijk niet plaats via de reguliere activiteiten. In De Spil in Heerenveen worden naast activiteiten voor kinderen ook veel activiteiten georganiseerd die vooral gericht zijn op ouderen. Voorbeelden die door Elout (2012) worden genoemd zijn de high tea, de koffieochtend, het inloopschilderen, een fotocursus en de muziekavond. In principe worden deze activiteiten ook georganiseerd voor jongere bewoners, maar door tijdgebrek komen die vaak niet. De wijkraad, die ook gebruik maakt

van een ruimte in De Spil, probeert alle mensen uit de wijk wel te stimuleren door bijvoorbeeld het organiseren van een buurtbarbeque.

De andere brede scholen hebben een goede reden waarom daar geen activiteiten voor andere bewoners worden georganiseerd, namelijk doordat deze behoefte wordt ingevuld door het buurthuis of een andere voorziening uit het dorp. Van der Heiden (2012) zegt hierover: *“Naast de brede school is er ook nog een dorps huis, maar het is natuurlijk niet de bedoeling dat wij daar een concurrent van zijn. Het verenigingsleven dat zich daar al afspeelt moet je niet gaan verplaatsen, dat moet daar blijven.”* Ook Van Seters (2012) stelt dat de school vooral zorgt voor activiteiten voor de kinderen en dat de activiteiten voor de rest worden ingevuld door andere verenigingen uit het dorp. Doordat de brede school en het dorps huis zijn gescheiden, vindt er ook geen interactie plaats tussen de deelnemers van de activiteiten. Beenen (2012) denkt dat het plaatsen van een dorps huis in de brede school positief kan uitpakken voor de andere voorzieningen: *“Ik durf wel te stellen dat de bibliotheek meer leden zou hebben als het dorps huis ook in de brede school zou zijn gevestigd.”* Bij de Vensterscholen in Groningen ziet men weinig samenhang in de overgang van de school met de naschoolse activiteiten. Hier worden veel activiteiten ervaren als extra aanbod bovenop het toch al drukke onderwijsprogramma (Dienst OSCW Groningen, 2012).

Bij de naschoolse activiteiten wordt vaak wel met succes een samenwerking aangegaan met verenigingen uit het dorp. Bulles & Faber (2012) noemen hierbij als voorbeelden een toernooi van de plaatselijke damvereniging of een bezoek van de brandweer. Volgens Dijkstra (2012) is men in Warns momenteel bezig met het verkrijgen van een subsidie zodat er meer sportactiviteiten kunnen worden georganiseerd. In Haulerwijk worden er al heel veel activiteiten georganiseerd voor kinderen vanuit het verenigingsleven in het dorp. Zo komen de voetbal- of tennisclub langs om een workshop te geven, of kinderen kunnen tien keer meedraaien met de skeelervereniging. Daarnaast zijn er nog samenwerkingsverbanden met natuurorganisaties, hobbyateliers en kunstenaars uit het dorp, waardoor zo'n driekwart van de naschoolse activiteiten wordt georganiseerd door verenigingen uit het dorp. Van der Heiden (2012) stelt dan ook dat je hierin heel goed de verbinding met het dorp kunt zien. Deze samenwerking zorgt voor voordelen voor verschillende partijen. De brede school kan met minimale middelen (geld en vrijwilligers) een goed activiteitsaanbod aanbieden, de kinderen kunnen kennis maken met verschillende verenigingen en dit kan weer leiden tot een spin-off voor de verenigingen in de vorm van nieuwe leden. Toch blijkt uit het rapport van de Dienst OSCW Groningen (2012) dat de Vensterscholen het niet als hun taak of verantwoordelijkheid zien om kinderen lid te maken van een bepaalde vereniging.

7.8 Christelijk en openbaar

Een onderwerp dat veelvuldig terugkwam was de scheiding tussen de christelijke en de openbare kant. Waar deze twee groepen eerst nog apart naar hun eigen locatie gingen, zijn ze nu bij elkaar ondergebracht. Hoewel de scholen nog wel apart lesgeven, zorgt dit er wel voor dat in ieder geval de ouders van de beide kanten elkaar ontmoeten tijdens het brengen en halen van hun kinderen. Er zijn verschillende manieren waardoor ook de kinderen samengebracht kunnen worden. Ten eerste kan de kinderdagopvang hier een belangrijke rol in spelen. Hier komen zowel de kinderen van de openbare en de christelijke school bijeen. Het 'school-out concept' dat werd aangedragen door Beenen (2012) is eenzelfde voorziening om dit te kunnen bewerkstelligen. Een andere mogelijkheid om te zorgen voor interactie tussen deze groepen is via de gezamenlijke naschoolse activiteiten. Bij De Samensprong in Haulerwijk worden bijvoorbeeld gezamenlijke activiteiten georganiseerd voor de kinderen van de openbare en christelijke school én voor de kinderen van de derde school in het dorp dat niet onderdeel is van de brede school. Bulles & Faber (2012) denken dat er ook nog steeds een verschil zit in de denkwijze over de school tussen de christelijke en de openbare kant: *“De ouders van de christelijke school hebben vanuit het verleden nog het gevoel dat het heel veel moeite heeft gekost om hun school er neer te zetten. Het is onze vereniging en van daaruit moeten we zorgen dat het goed gaat met die school. De ouders van de openbare school hebben meer het gevoel dat een taak is van de overheid. Wij hebben er recht op, want we betalen er belasting voor.”*

7.9 Sociale cohesie

Bij de meeste cases denken de respondenten dat de brede school ook daadwerkelijk zorgt voor een versterking van de sociale cohesie in het dorp of de wijk. Alleen bij MFA 't Aambeeld in Vlagtwedde zijn er twijfels of er daadwerkelijk een versterking van de samenhang plaatsvindt. Volgens De Groot (2012) komt dit vooral omdat er geen dingen worden georganiseerd waar de bewoners uit het dorp op af komen. Bulles & Faber (2012) denken eveneens dat dit komt doordat bewoners geen reden hebben om de accommodatie te bezoeken. Dit komt doordat er geen voorzieningen voor het dorp in het gebouw zijn gehuisvest en doordat de verenigingen niet de behoefte hebben om gebruik te maken van de ruimtes in de accommodatie. Daarnaast denken zij dat er vanuit het individu tegenwoordig ook anders wordt gedacht over sociale cohesie: *“Dat is ook een beetje de moderne tijd, niet iedereen heeft de behoefte aan die cohesie. Het was vroeger een voordeel dat iedereen elkaar kende en dat iedereen overal bij betrokken was. Maar er is nu een generatiekloof die zelf uitkiest met wie ze omgaan en verder niks. Die willen niet die sociale controle en cohesie. Misschien is die sociale cohesie wel een beetje nostalgie en vooral een wens van*

de overheid dat die sociale cohesie weer terugkomt omdat die voorzieningen niet meer allemaal op de been zijn te houden.”

Bij de Vensterscholen in Groningen is in de loop van de tijd een veranderende visie ontstaan over de relatie tussen de brede school en de wijk. Bij de oprichting van deze accommodaties werd sociale cohesie en gemeenschapsvorming als één van de pijlers van het concept van de Vensterscholen gezien (Dienst OSCW Groningen, 2012). Schnieders (2012) stelt dat de brede school als het ware het bezit moest worden van de gemeenschap. Dit moest bijvoorbeeld worden bewerkstelligd door het organiseren van verschillende activiteiten voor zowel kinderen als volwassenen. De samenhang tussen de brede school en de buurt werd in de jaren daarna steeds belangrijker gevonden, mede door het integraal jeugdbeleid dat in 2000 werd opgesteld. In dit beleid werden de drie leefwerelden van kinderen benadrukt, te weten gezin, school en buurt. Uit het recentelijk verschenen evaluatierapport *Nieuwe verhoudingen, nieuwe dynamiek* van de Dienst OSCW Groningen (2012) blijkt dat de Vensterscholen inmiddels van mening zijn dat de school niet een middel is of moet zijn om deze sociale cohesie en gemeenschapsvorming te stimuleren. Volgens Schnieders (2012) moet dit niet te absoluut worden gezien. De Vensterscholen kunnen wel degelijk een bijdrage leveren aan deze sociale cohesie, maar het is niet hun centrale taak om dit te bevorderen. Er zijn veel andere organisaties die de gemeenschapsvorming in de wijk kunnen stimuleren. Verder is Schnieders (2012) van mening dat het transformeren van de Vensterscholen geen negatieve gevolgen zal hebben voor de sociale samenhang in de wijk, doordat dit thema wel op de wijkagenda blijft staan. *“Er zullen ook Vensterscholen blijven die vanwege de sociale samenstelling van de wijk een substantiële bijdrage willen blijven leveren aan de sociale samenhang, vanuit het oogpunt dat dit goed is voor de ontwikkeling van kinderen.”*

Waar de brede scholen in Groningen en Vlagtwedde het dus niet als hun taak zien om de sociale cohesie te bevorderen, zijn de respondenten bij de andere cases juist wel van mening dat de brede school zorgt voor meer sociale cohesie. Men ziet de brede school vooral als de centrale ontmoetingsplek in het dorp of de wijk waar mensen elkaar tegenkomen en nieuwe sociale contacten ontstaan. Sommige namen van de scholen refereren ook aan deze sociale ontmoetingsplek zoals De Spil, dat verwijst naar de brede school als spil binnen de wijk. Een ander voorbeeld is De Treffe in Warns, een van oorsprong Fries woord dat in het Nederlands vrij vertaald ontmoetingsplaats betekent. Dijkstra (2012) denkt dat de kinderen een belangrijke rol spelen in deze ontmoetingen. De kinderen komen via de kinderopvang of de activiteiten in contact met andere kinderen, met als gevolg dat de ouders van die kinderen ook bijvoorbeeld weer in contact komen met

elkaar. Daarnaast komen de ouders elkaar ook weer tegen bij het halen en brengen van de kinderen: *“Soms staan ze hier nog wel een uur nadat ze de kinderen hebben weggebracht met een groepje te kletsen”* (Elout, 2012). Deze sociale contacten kunnen door activiteiten ook nog eens versterkt worden, zoals het koffie-uurtje waardoor ouders en andere bezoekers elkaar kunnen ontmoeten. Naast deze nieuwe sociale contacten zijn er volgens Van der Heiden (2012) ook nog andere indicatoren waaraan kan worden afgelezen dat de mensen uit het dorp of de wijk zich betrokken voelen bij de brede school. Bijvoorbeeld doordat mensen uit het dorp bereid zijn om via hun vereniging een naschoolse activiteit te organiseren: *“Dat zijn dingen waar je aan merkt dat mensen wel een goed beeld bij de brede school hebben, mensen willen er wel wat voor doen en voelen zich wel betrokken.”* Een ander teken dat er wel degelijk een band tussen de brede school en de buurt is valt te zien wanneer mensen uit het dorp op een bepaalde bijeenkomst afkomen waar ze eigenlijk niet naar toe hoeven. Verder zorgen de samenwerking tussen de participanten onderling en de samenwerking tussen de brede scholen en de verenigingen weer tot nieuwe sociale interacties. Alleen het betrekken van jonge ouders bij de brede school wordt als erg lastig ervaren. Deze mensen hebben vaak niet de tijd of de behoefte om te helpen met vrijwilligerswerk of om deel te nemen aan activiteiten die voor hen georganiseerd worden.

8. Conclusie

In dit exploratieve onderzoek is getracht inzicht te krijgen in de manieren waarop de brede school kan bijdragen aan een versterking van de sociale cohesie in een dorp of wijk. Sociale cohesie kan worden omschreven als *“een meerduidig en meerdimensionaal begrip. Het verwijst naar de deelname aan maatschappelijke instituties, de sociale contacten die mensen onderling onderhouden, maar ook naar hun oriëntatie op collectieve normen en waarden”* (De Hart et al., 2002, p.8). Dit begrip wordt door onder andere onderzoeksbureau Oberon (2009) en Duit (2009) gezien als belangrijkste doelstelling voor brede scholen met het wijkprofiel. Vanuit de literatuur zijn verschillende indicatoren opgesteld die aangeven op welke manier de brede school kan bijdragen aan de versterking van de sociale cohesie. Dit zijn de betrokkenheid bij het planproces, de betrokkenheid bij de brede school, de brede school als ontmoetingsplek, sociale contacten via de brede school en sociale activiteiten die plaatsvinden via de brede school. Deze indicatoren zijn gebruikt als leidraad voor de interviews en gesprekken die zijn gehouden met personen die vanuit verschillende invalshoeken betrokken zijn bij de brede school. In dit deel staan de belangrijkste conclusies uit dit onderzoek, waarbij de link wordt gelegd tussen de resultaten uit de interviews en de theoretische onderbouwing. Ten eerste is de ontwikkelingsvisie van de brede scholen geformuleerd, waarna de belangrijkste conclusies met betrekking tot de indicatoren worden besproken. Hierna volgen nog enkele opvallende zaken die voortkwamen uit de gesprekken, waarna er tot slot een reflectie op dit onderzoek is gegeven.

8.1 Ontwikkelingsvisie

Bij meerdere cases was een huisvestingsprobleem de belangrijkste reden voor het ontwikkelen van een brede school. De beleidsmakers moesten kiezen tussen groot onderhoud van de oude gebouwen of het realiseren van een nieuwe brede school. Tijdens het planproces werd een visie opgesteld waarbij bepaalde doelstellingen zijn geformuleerd. Een veelgenoemde doelstelling is dat de brede school de centrale plek in de wijk of het dorp moest worden. Het moest de ontmoetingsplek worden waar mensen bij elkaar kwamen en dit zou een positief effect hebben voor de buurt door een versterking van de sociale cohesie en een vergroting van de leefbaarheid. In de kleinere dorpen Haulerwijk en Warns word ook het behoud van voorzieningen als een belangrijk doel gezien. Door de realisatie van de brede school is in deze beide plaatsen met succes de bibliotheek behouden gebleven voor het dorp. De genoemde doelstellingen voor de wijk komen overeen met het onderzoek van Oberon (2011). In dit onderzoek staan het versterken van de sociale cohesie en het behoud

van voorzieningen in de top 3 van doelstellingen voor de wijk. De derde doelstelling uit dit onderzoek, het aanbieden van activiteiten voor bewoners, wordt niet genoemd door de respondenten als belangrijk doel.

8.2 Betrokkenheid bij het planproces

Opvallend is dat er bij geen enkele case bewoners zitting hebben genomen tijdens het gehele planproces. Marissing et al (2005) stellen dat het betrekken van bewoners bij het planproces er uiteindelijk voor zal zorgen dat mensen meer binding met de brede school en de buurt zullen hebben. De respondenten gaven aan dat zij niet het gevoel hadden dat de bewoners behoefte hadden om deel te nemen aan het planproces. Toch wordt dit vanuit de theorie gezien als een belangrijke eerste stap voor het vergroten van de betrokkenheid bij de buurt. Deuten & De Kam (2005) hebben getracht het maatschappelijk rendement weer te geven via het proces van input – output – outcome. De input zou hierbij bestaan uit een investering in personele vorm, namelijk die van de betrokken bewoners. Dit zou er toe kunnen leiden dat de output (de realisatie van de brede school) mede tot stand komt op basis van de wensen en ideeën van de bewoners. Het uiteindelijke sociale effect, de outcome, zou kunnen zijn dat de betrokken bewoners meer binding voelen met de brede school en de buurt. Alleen bij De Spil in Heerenveen heeft een wijkbewoner in het beginsel deelgenomen aan het planproces, maar deze bewoners is na een verloop van tijd hier uitgestapt. Dit kan gezien worden als een voorbeeld van het probleem dat werd aangedragen door Campbell & Marshall (2000) en Chaskin (2005), die stelden dat publieke participatie vaak slechts een tijdelijke aangelegenheid is.

Uit dit onderzoek kan dus niet worden afgeleid of het betrekken van bewoners bij het planproces een bijdrage kan leveren aan de versterking van de sociale cohesie. Wel kan worden geconcludeerd dat het geen voorwaarde is voor de versterking van de sociale cohesie, aangezien uit de resultaten blijkt dat ook zonder deze indicator de sociale cohesie wordt versterkt via de andere indicatoren.

8.3 Betrokkenheid bij de brede school

Mensen worden op verschillende manieren betrokken bij de brede school. Allereerst wordt een goede informatievoorziening genoemd, waardoor het dorp of de wijk op de hoogte is van de situatie rondom de brede school. Dit nieuws wordt verspreid via de nieuwsbrief, dorpskrant of de website. Kinderen en ouders van kinderen worden betrokken bij de brede school via het onderwijs of andere voorzieningen. De overige bewoners hebben een reden om de accommodatie te bezoeken doordat er een bepaalde voorziening voor het dorp in de

brede school is gevestigd of doordat ze via hun vereniging of organisatie gebruik maken van de ruimtes in de brede school. Wanneer de bewoners door een gebrek aan een algemene voorziening of verenigingsleven in de brede school geen reden hebben om de brede school te bezoeken, zorgt dit er volgens De Groot (2012) en Bulles & Faber (2012) voor dat de binding tussen de brede school en de buurt ontbreekt. In de multifunctionele accommodatie in Vlagtwedde is dit dus het geval, doordat er bij de ontwikkeling bewust voor is gekozen om zich niet te richten het betrekken van de overige bewoners bij de brede school. In tegenstelling tot de andere cases is hier dus geen sprake van het wijkprofiel. Volgens Oberon (2011) is er geen samenhang tussen het profiel van de brede school en de waargenomen effecten. Hoewel Vlagtwedde slechts één case is, blijkt hier uit de reactie van de respondenten dat door het niet hanteren van het wijkprofiel er ook geen versterking plaatsvindt van de binding tussen de brede school en de buurt. Bij de andere cases met het wijkprofiel wordt deze versterkte samenhang volgens de respondenten juist wel aangetoond. De laatste manier waarop het dorp wordt betrokken bij de accommodatie is via de 'grote activiteiten'. Voorbeelden die hiervan worden genoemd zijn het lustrumfeest of de midzomernachtmarkt. Volgens Van der Heiden (2012) zijn zulke evenementen een goede graadmeter om te zien of er ook werkelijk een binding plaatsvindt tussen de brede school en de buurt.

Deze indicator kan vanuit dit onderzoek worden gezien als een stimulans voor de indicatoren de brede school als ontmoetingsplek en sociale contacten via de brede school. Door mensen op verschillende manieren te betrekken bij de brede school, wordt de drempel om de school nogmaals te bezoeken lager en dit heeft als gevolg dat de reden tot inloop wordt versterkt. Dit heeft weer een direct effect op de twee hierboven genoemde indicatoren.

8.4 Onvoldoende vrijwilligers

Er zijn dus diverse wijzen waarop mensen betrokken worden bij de brede school, maar dit heeft nog niet geleid tot bijvoorbeeld een spin-off van nieuwe vrijwilligers vanuit de bewoners. De respondenten geven aan dat er over het algemeen wel veel vrijwilligers betrokken zijn bij de wijk, maar dat dit aantal niet altijd voldoende is. Ook is er een duidelijke selectiviteit te zien in deze vrijwilligers, want het zijn vooral de ouders van de schoolgaande kinderen die zich aanbieden als hulp. Het motief van deze ouders om te helpen zal vooral de ontwikkeling van hun kind zijn en minder de betrokkenheid vanuit het dorp met de brede school. Er worden verschillende redenen aangewezen die het dalende aantal vrijwilligers kunnen verklaren. De meest voorkomende reden die is genoemd zijn de werkende ouders die geen tijd meer hebben om naast hun werk ook nog als vrijwilliger aan de slag kunnen.

Daarnaast worden als redenen genoemd dat mensen vaak nog even over de streep moeten worden getrokken en dat mensen best een keer willen helpen, maar niet structureel deel uit willen maken van het vrijwilligersteam.

Het gevolg van onvoldoende vrijwilligers is dat sommige activiteiten niet plaats kunnen vinden en dat er door een gebrek aan toezicht niet optimaal gebruik gemaakt kan worden van bepaalde voorzieningen. Ook de Dienst OSCW Groningen (2012) concludeert dat er te weinig is geregeld voor het beheer van de gemeenschappelijke ruimten. Zo'n gebrek aan toezicht kan deels verholpen worden door het aanstellen van een beheerder of huismeester. Hierdoor is er altijd iemand aanwezig die een oogje in het zeil kan houden. Maar het probleem van een beheerder of huismeester is volgens Bulles & Faber (2012) dat dit zorgt voor een structurele kostenpost waar bij de ontwikkeling van de brede school vaak geen rekening mee wordt gehouden.

8.5 Ontmoetingsplek zorgt voor sociale contacten

De verschillende respondenten waren het veelal eens over de manier waarop de school zorgt voor een versterking van de sociale cohesie. Van Marissing, Bolt en Van Kempen (2005) stellen dat sociale cohesie vooral kan worden afgelezen aan de mate van onderlinge contacten en de mate van verbondenheid met de buurt. Dit komt overeen met de mening van de respondenten, die de brede school zien als belangrijke ontmoetingsplaats in het dorp of de wijk. Het is de plaats waar mensen elkaar ontmoeten en waar nieuwe sociale contacten ontstaan. *“Het moest de ontmoetingsplek en het bruisende hart worden van de wijk”* (Elout, 2012). *“Mensen komen elkaar tegen en daardoor ontstaan er contacten. Niet alleen bij het halen en brengen van de kinderen, maar ook bij de samenwerking rondom het plein en gezamenlijke activiteiten”* (Van Seters, 2012). Dit komt overeen met de aanname van De Blaay et al. (2007), die stelt dat de brede school gezien moet worden als het hart van de wijk waar kinderen, ouders en buurtbewoners elkaar ontmoeten. Volgens het rapport van de Dienst OSCW Groningen (2012) was het ook de visie in Groningen dat de Vensterscholen moesten functioneren als *“brandpunt in de wijk waar alles samenkomt en waar alle partijen in de wijk ook gebruik kunnen maken van het gebouw”* (p. 23). Van daaruit moesten de Vensterscholen zorgen voor een stimulering van de sociale cohesie en de gemeenschapsvorming. Maar anno 2012 is dit volgens het rapport geen gedeeld vertrekpunt meer van de brede scholen. Men wil zich juist meer gaan richten op onderwijs, opvang en zorg, waarbij de relatie met de wijk niet langer als kerntaak van de Vensterscholen wordt gezien. Hieruit blijkt dus dat na verloop van tijd de visie over een brede school kan veranderen.

De sociale contacten die ontstaan via de brede school kunnen door bepaalde activiteiten ook nog versterkt worden, zoals het koffie-uurtje waardoor ouders en andere bezoekers elkaar kunnen ontmoeten. Van Seters (2012) gaf als voorbeeld het gezamenlijk opknappen van het speelplein aan. Dit kan worden gezien als voorbeeld van burgerinitiatieven die kunnen leiden tot een vergroting van het sociaal kapitaal, zoals werd gesteld door Tonkens & Verhoeven (2011). Bewoners moeten wel een reden hebben om de brede school te bezoeken, wat in dit onderzoek ook wel de reden tot inloop wordt genoemd. Voor kinderen is deze reden duidelijk, namelijk onderwijs en naschoolse activiteiten of opvang. De ouders van de kinderen halen en brengen hun kinderen naar de brede school toe. Voor de andere bewoners moet er ook een reden tot inloop zijn, zoals een dorpsvoorziening of doordat hun vereniging gebruikt maakt van de ruimtes in de accommodatie. Een groter aanbod van voorzieningen en activiteiten zorgt ervoor dat er meer mensen uit verschillende groepen een reden hebben om de brede school te bezoeken. De interactie tussen deze groepen zorgt weer voor het zogenaamde 'bridging' van Putnam (2000).

De indicator de brede school als ontmoetingsplek en de indicator sociale contacten blijken gerelateerd te zijn. Doordat de brede school fungeert als centrale ontmoetingsplek waar mensen samen komen, ontstaan nieuwe sociale contacten. Daardoor is ervoor gekozen om deze twee indicatoren samen te voegen tot één indicator, te weten de brede school als ontmoetingsplek zorgt voor sociale contacten. Deze indicator geldt als belangrijkste manier om via de brede school de sociale cohesie te kunnen versterken. Belangrijke voorwaarde hierbij is dat mensen een reden hebben om de brede school te bezoeken, de reden tot inloop.

8.6 Sociale activiteiten die plaatsvinden via de brede school

De activiteiten die plaatsvinden bij de brede school richten zich primair op de kinderen, en in sommige gevallen op de ouders van de kinderen. Naast de eerder genoemde 'grote activiteiten' zijn er eigenlijk geen activiteiten waar verschillende groeperingen aan meedoen. Het zogenaamde 'bridging' van Putnam (2000), waarbij mensen uit verschillende groepen met elkaar in contact komen, vindt dus niet plaats via de georganiseerde activiteiten. Bij De Spil in Heerenveen worden ook wel activiteiten georganiseerd die niet zijn gericht op kinderen en hun ouders, zoals de high tea of de fotocursus. Hoewel deze activiteiten bedoeld zijn voor alle buurtbewoners, vindt er een duidelijke selectiviteit plaats qua deelnemers. Het zijn vooral de groep 50-plussers en gepensioneerden die deelnemen aan de activiteiten. De

leeftijdsgroepen daaronder komen slechts sporadisch af op de activiteiten, ondanks fanatieke pogingen van onder andere de wijkvereniging.

Bij de andere brede scholen vinden er bijna geen activiteiten plaats die zich richten op deze doelgroepen, doordat deze activiteiten al plaatsvinden via het buurt- of dorps huis. De behoefte wordt dus al ingevuld op een andere locatie. Volgens de respondenten moet de brede school ook geen concurrentie worden van zo'n dorps huis of andere voorziening, en daarom worden er ook niet snel verenigingsactiviteiten overgeheveld naar de brede school. De WRR (2005) stelde al dat de brede school moet aansluiten bij de behoeften van de bewoners en de buurt en dat dit kan verschillen per dorp of wijk. Doordat De Spil is gebouwd in de nieuw gerealiseerde wijk hoefde er hier geen rekening te worden gehouden met reeds bestaande verenigingen of buurthuizen. Bij de andere cases bestonden deze voorzieningen al wel in het dorp, waardoor het ook logisch is om hier niet zo snel veranderingen in aan te brengen. Hierdoor worden de activiteiten voor kinderen veelal georganiseerd in de brede school en de activiteiten voor de overige bewoners op andere locaties. Onder andere Beenen (2012) denkt wel dat een dorps huis gevestigd in de brede school zou hebben gezorgd voor een sterkere binding tussen de brede school en de buurt.

Dat er wel degelijk een binding is tussen de verenigingen uit het dorp en de brede school blijkt wel uit de bestaande samenwerkingsverbanden. Verenigingen zijn veelal bereid tot het aanbieden van naschoolse activiteiten voor kinderen. Dit zorgt ervoor dat scholen met minimale middelen een goed activiteiten aanbod hebben, kinderen kunnen kennismaken met de verenigingen uit het dorp en dit kan uiteindelijk leiden tot een spin-off voor de verenigingen in de vorm van nieuwe leden.

Uit de resultaten blijkt dat de indicator met betrekking tot de sociale activiteiten die plaatsvinden via de brede school slechts minimaal en selectief wordt gebruikt. Deze indicator kan dan ook niet worden gezien als voorwaarde voor het versterken van de sociale cohesie, aangezien ook zonder deze indicator de sociale cohesie wordt versterkt via de andere indicatoren. Wel kan er worden gesteld dat de sociale activiteiten kunnen zorgen voor een stimulans voor de belangrijkste indicatoren uit dit onderzoek en dat het een manier is om mensen te betrekken bij de brede school.

8.7 Overige aandachtspunten

8.7.1 Schaalvergroting

Mulder (2005) stelt dat het bij elkaar plaatsen van verschillende voorzieningen negatieve effecten met zich meebrengt. Deze schaalvergroting zou zorgen voor meer anonimiteit en een verslechterde signaalfunctie. Gezien de grootte zouden deze effecten dan het snelst moeten optreden bij De Spil in Heerenveen, maar dit blijkt niet uit de gevoerde gesprekken aldaar. Wel is er zowel in Heerenveen als in Vlagtwedde voor gewaakt om het geheel niet te groot te laten worden, en zijn er om die reden ook verschillende participanten afgewezen. Bulles & Faber (2012) refereren ook nog aan de ontwikkeling van een brede school in Ter Apel. Een multifunctionele accommodatie, met onder andere alle 5 scholen uit deze plaats, zou te groot en te massaal worden. Dit plan is dan ook afgewezen. De effecten die door Mulder (2005) worden genoemd zouden dus wel degelijk plaats kunnen vinden, maar bij de onderzochte cases is er bewust voor gekozen om het geheel niet te groot te laten worden.

8.7.2 Kinderopvang

De kinderopvang kan om twee redenen een belangrijke rol spelen voor een buurt. Ten eerste wordt de kinderopvang gebruikt door zowel kinderen van de christelijke als de openbare school. De opvang is dus de plek waar kinderen van verschillende groeperingen elkaar ontmoeten. Dit geldt ook voor de ouders, doordat ouders elkaar vaak ontmoeten via hun kinderen. Voor brede scholen die er in de toekomst voor willen kiezen om de christelijke en brede school samen te laten gaan, kan de kinderopvang een goede eerste stap zijn om de beide groepen alvast samen te brengen en kennis met elkaar te laten maken. Ten tweede zorgt de kinderopvang ervoor dat een buurt aantrekkelijker wordt voor jonge gezinnen om zich er te vestigen. De Moel & Deuten (2010) gaven al aan dat de school een belangrijk vestigingsargument is voor mensen om ergens te gaan wonen. In deze tijd die wordt gekenmerkt door tweeverdieners zorgt een combinatie van een school met kinderopvang ervoor dat een buurt een grotere aantrekkingskracht zal hebben op vooral jonge gezinnen. De aantrekkelijkheid van de kinderopvang zelf kan weer worden versterkt door het samenwerkingsverband met de verenigingen uit het dorp. Deze samenwerking zorgt ervoor dat de opvang met minimale middelen een goed activiteitenaanbod kan aanbieden.

8.7.3 Schaalniveau

Of de wijk het juiste schaalniveau is om de sociale cohesie te versterken is een lastige vraag. De brede scholen richten zich primair op de schoolgaande kinderen, en dat zijn vaak wel de kinderen uit de wijk of het dorp. En met de kinderen en hun ouders heb je dan al een groot

deel van het dorp of de wijk te pakken, zoals Van der Heide (2012) terecht stelde. Maar zoals Bulles & Faber (2012) al aangaven, voor sommige buurtbewoners hoeft die sociale cohesie en controle helemaal niet. “*Misschien is die sociale cohesie wel een beetje nostalgie.*” Dit komt overeen met de gedachte van Van Marissing, Bolt en Van Kempen (2005), die denken dat individuele kenmerken ook een belangrijke rol spelen in het gevoel van verbondenheid met de buurt. Doordat niet iedereen in de wijk of het dorp behoefte heeft aan samenhang en cohesie, zal vanuit de brede school nooit iedereen betrokken kunnen worden bij de wijk of het dorp.

8.7.4 Vergelijking met buitenlandse brede scholen

De brede scholen in Nederland kunnen op verschillende manieren worden vergeleken met die in andere Europese landen. Een belangrijke trend in ons land is de combinatie van onderwijs en opvang. In dat opzicht kan het concept het beste vergeleken worden met Zweden, omdat dit land zich volgens Timmerhuis et al. (2006) zich al langer richt op de relatie tussen school en kinderopvang. Kijken we naar de relatie tussen de brede school en de wijk, dan kan de Nederlandse brede school het beste vergeleken worden met de *village colleges* uit het Verenigd Koninkrijk. Vooral met betrekking tot de doelstellingen voor de wijk zijn er veel overeenkomsten te zien. Timmerhuis et al. (2006) stellen dat de *village colleges* in het Verenigd Koninkrijk zich ten aanzien van de wijk vooral richten op een versterkte band met de gemeenschap, het openstellen van de schoolfaciliteiten, het bouwen van sterke relaties met andere partijen en het vergroten van de betrokkenheid. Net als bij dit onderzoek wordt hierbij ook de grotere betrokkenheid van de buurt als één van de aangetoonde effecten genoemd.

8.8 Reflectie

Hoewel het onderwerp sociale cohesie centraal staat in dit onderzoek, moet dit altijd worden gezien in het licht van de oorspronkelijke visie van de brede scholen. Deze visie richt zich ten eerste op de ontwikkelingskansen voor het kind, waarbij onderwijs, zorg en opvang als kerntaken worden gezien. Deze visie moet altijd de belangrijkste taak van de brede scholen zijn. Daarnaast kunnen doelstellingen zoals het versterken van de sociale cohesie worden geformuleerd, maar dit moet nooit ten koste gaan van de kerntaken van de brede school. Uit het evaluatierapport van de Dienst OSCW Groningen (2012) en het artikel van de krant Dagblad van het Noorden (2012) blijkt dat de Vensterscholen in de loop van de tijd teveel tot wijkcentra zijn verworpen en dat dit een negatieve invloed heeft op het functioneren van de brede scholen. In het rapport wordt gesteld dat de wijk (of het dorp) er wel toe doet, maar dat dit nooit als kerntaak van de brede school moet worden gezien.

Bij dit onderzoek hebben de opgestelde indicatoren een belangrijke rol gespeeld, doordat zij dienden als leidraad voor de interviews. De keuze voor de eerste indicator, de betrokkenheid van bewoners bij het planproces, blijkt in de realiteit bij geen enkele case van toepassing te zijn geweest. In de theorie wordt gesteld dat het betrekken van bewoners wel degelijk kan bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie. In de praktijk blijkt dat de beleidsmakers vinden dat zij zonder de inbreng van de bewoners ook de juiste keuzes kunnen maken en dat zij niet het gevoel hebben dat de bewoners behoefte hebben om deel te nemen aan het planproces. Of dit betekent dat dit geen goede indicator voor sociale cohesie is valt hiermee niet te zeggen. Wel kan worden gesteld dat het geen voorwaarde is om de sociale cohesie te versterken, doordat uit dit onderzoek blijkt dat ook zonder deze indicator de sociale cohesie kan worden versterkt.

Twee indicatoren, de brede school als ontmoetingsplek en sociale contacten via de brede school, kunnen worden gezien als complementair. Doordat de brede school fungeert als centrale ontmoetingsplek waar mensen samen komen, ontstaan nieuwe sociale contacten. In de conclusie zijn deze indicatoren dan ook samengevoegd tot de brede school als ontmoetingsplek dat zorgt voor sociale contacten.

Om dit onderzoek uit te voeren is er gekozen voor de methode story telling. Het gebruik van story telling is een passende methode gebleken. Door de interviews is duidelijk geworden vanuit welke context de respondenten hun belangen en meningen vormen. Door gesprekken met mensen uit verschillende functies heeft dit onderzoek een duidelijk beeld kunnen vormen van de situatie rondom de verschillende cases. Er kunnen uiteraard vraagtekens worden gezet bij de objectiviteit van sommige respondenten. Vooral de respondenten die vanuit hun functie als coördinator, projectleider of locatiedirecteur een ambassadeursrol hebben voor hun brede school, kunnen hun verhaal natuurlijk rooskleuriger hebben geschetst dan de realiteit. Het pleit voor deze mensen dat zij wel bereid zijn geweest om knelpunten en toekomstige verbeterpunten hebben willen aangeven.

Hoewel de methode story telling een passende methode is gebleken voor dit onderzoek, kan er bij mogelijk vervolgonderzoek ook voor worden gekozen om als toevoeging andere manieren van dataverzameling te gebruiken. Een combinatie van de methode story telling en het afnemen van enquêtes zou hierbij een goede optie zijn. Op die manier zou de data uit de interviews statistisch onderbouwd kunnen worden door de gegevens uit de enquêtes.

9. Literatuurlijst

9.1 Literatuur

Blank, M., Melville, A. & Shah, B. (2003). *Making the difference, research and practice in Community Schools*. Washington: Coalition for Community Schools (CCS), 33-46.

Bolt, G. & Torrance, M. I. (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. Utrecht: DWG Nethur.

Campbell, H. & Marshall, R. (2000). Public Involvement and Planning: Looking beyond the One to the Many. *International Planning Studies*, 5, 321 – 345.

Chaskin, R.J. (2005). Democracy and Bureaucracy in a Community Planning Process. *Journal of Planning Education and Research*, 24, 408 – 419.

Cox, S., Rijkers, M., Westerlaken, J. & Hoogendijk – van Nunen, C. (2009). *Leefbaarheid: feiten in beeld*. Tilburg: Het PON.

Cummings, C., Dyson, A., Papps, I., Pearson, D. & Raffo, C. (2005). *Evaluation of the Full Service Extended Schools Initiative: End of first year report*. London: Department for Education and Skills (DfES), 146-152.

Cüsters, J. (2010). *Rendement op het investeren in leefbaarheid; op zoek naar een beleidstheorie*. Rotterdam: KEI kenniscentrum stedelijke vernieuwing

Dagblad van het Noorden (2012). Vensterschool wordt weer school. *Dagblad van het Noorden*, 20 april 2012.

De Blaay, N., Van Leijenhorst, J. & El Khetabi, Z. (2007). *Maatschappelijke kosten-batenanalyse brede school*. Utrecht: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

De Hart, J., Knol, F., Maas-de Waal, C. & Roes, T. (2002). *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

De Moel, I. & Deuten, J. (2010). *School en buurt kunnen meer voor elkaar betekenen*. S.n.

Deuten, J. & De Kam, G. (2005). *Weten van renderen. Nieuwe mogelijkheden om het maatschappelijk rendement van woningcorporaties zichtbaar te maken*. Rotterdam: SEV.

Dienst OSCW Groningen (2012). *Nieuwe verhoudingen, nieuwe dynamiek. Evaluatie/impuls Vensterscholen Groningen*. Den Haag: Zunderdorp Beleidsadvies & Management.

Duit, A.W. (2009). *De effectiviteit van een brede schoolprofiel*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Emmelot, Y., Van der Veen, I., Ledoux, G. (2006). De brede school: kenmerken, verwachtingen en mogelijkheden. *Pedagogiek*, 26, 64-81.

Engbersen, G. (2002). Sociaal kapitaal. In L. Verplanke, R. Engbersen, J.W. Duyvendak, E. Tonkens, K. Van Vliet (Red.) *Open deuren. Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*. (137 – 141). Utrecht: NIZW Uitgeverij.

Engbersen, R. (2002). Sociale cohesie. In L. Verplanke, R. Engbersen, J.W. Duyvendak, E. Tonkens, K. Van Vliet (Red.) *Open deuren. Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*. (137 – 141). Utrecht: NIZW Uitgeverij.

Luijten (2008). *De Brede School en de Wijkaanpak*. Rotterdam: KEI kenniscentrum stedelijke vernieuwing.

MFA De Treffe (2012). *Multifunctionele Accommodatie Warns. Samen oog voor leefbaarheid*. Nijefurd: Gemeente Nijefurd.

Mulder, K. (2005). Zin en onzin van multifunctionele accommodaties. *TSS*, november 2005, 20 – 23.

Oberon (2009). *Brede scholen in Nederland – Jaarbericht 2009*. Utrecht: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Oberon (2011). *Brede scholen in Nederland – Jaarbericht 2011*. Utrecht: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Oude Vrielink, M. & Van de Wijdeven, T. (2007). *Wat kan wel! Kan. Hoe bewoners zelf bijdragen aan sociale binding in de buurt*. Tilburg: Universiteit van Tilburg.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Timmerhuis, A., Westerbeek, K., Studulski, F., Verheijke, J., Van de Burgwal, G. (2006). *Een quickscan naar community schools: Zweden, Denemarken, Verenigd Koninkrijk (Schotland), Duitsland, Verenigde Staten en Nederland*. Utrecht: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Tonkens, E. & Verhoeven, I. (2011). *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Stichting Actief Burgerschap

Valkestijn, M. (2002). Brede school. In L. Verplanke, R. Engbersen, J.W. Duyvendak, E. Tonkens, K. Van Vliet (Red.) *Open deuren. Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*. (19 – 24). Utrecht: NIZW Uitgeverij.

Van den Berg, T., Bakker, P. P., Toes, E. & Studulski, F. (2011). *Verschijningsvormen Brede Scholen 2011*. Den Haag: Landelijk Steunpunt Brede Scholen.

Van der Grinten, M., Walraven, M., Broekhof, K., Hoogeveen, K. & Studulski, F. (2007). *Handboek Brede School 0 – 12 jaar*. Utrecht: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Van der Loo, H. & Horsten, J. (2005). Storymanagement: de kracht van het verhaal. *Samhoud Magazine*, 9, 23 – 28.

Van der Weide, J. (2009). *Maatschappelijk rendement van multifunctionele accommodaties*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Van Marissing, E., Bolt, G., & Van Kempen, R. (2005). Onbedoelde vormen van sociale cohesie. *Rooilijn*, 38 (5), 213 – 218.

Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (2005). *Vertrouwen in de buurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

9.2 Internetsites

Bekkema Bruinsma (2012). Geraadpleegd op 6 oktober 2012 via:

<http://www.bekkemabruinsma.nl/index.php/projecten/projecten-partners/32-mfa-de-treffewarns>

Brede school De Samensprong (2012). Geraadpleegd op 16 mei 2012 via:

<http://www.bredeschool-haulerwijk.nl/>

Bureau Bos (2012) Geraadpleegd op 6 oktober 2012 via:

<http://www.bureaubos.nl/page/leren/88/brede-school-noord-.html?slide=19>

Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). Geraadpleegd op 16 mei 2012 via:

<http://www.cbsinuwbuurt.nl/#pageLocation=index>

Geveke (2012) Geraadpleegd op 6 oktober 2012 via:

<http://www.gevekebouw.nl/gevekebouw-projecten.htm>

Kinderwoud (2012) Geraadpleegd op 6 oktober via:

<http://www.kinderwoud.nl/Locaties/RegioHeerenveen/PSZDeBosplaats.aspx>

MFA De Spil (2012). Geraadpleegd op 23 mei via:

<http://www.bredeschool.nl/goede-voorbeelden/artikel/mfa-de-spil-heerenveen-po/?L=0&cHash=f52113753531ed981e1c20d6fda76d9a>

MFA 't Aambeeld (2012). Geraadpleegd op 17 mei 2012 via:

<http://www.mfa-aambeeld.nl/index.php?p=content&id=1>

Van Dale (2012) Geraadpleegd op 23 mei 2012 via:

<http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=wijk&lang=nn>

9.3 Interviews

Beenen, F. (2012), interview over brede school De Samensprong in Haulerwijk, door: Dijkhuizen, Haulerwijk, 18-06-'12.

Bulles, E. & Faber, L. (2012), interview over MFA 't Aambeeld in Vlagtwedde, door: Dijkhuizen, Vlagtwedde, 03-07-'12.

De Groot, A. (2012), interview over MFA 't Aambeeld in Vlagtwedde, door: Dijkhuizen, Vlagtwedde, 15-07-'12.

Dijkstra, W. (2012), interview over MFA De Treffe in Warns, door: Dijkhuizen, Warns, 27-06-'12.

Elout, A. (2012), interview over MFA De Spil in Heerenveen, door: Dijkhuizen, Heerenveen, 26-06-'12.

Van Seters, J. (2012), interview over MFA De Treffe in Warns, door: Dijkhuizen, Warns 27-06-'12.

Van der Heiden, M. (2012), interview over brede school De Samensprong in Haulerwijk, door: Dijkhuizen, Haulerwijk, 11-06-'12.

Schnieders, A. (2012), interview over het evaluatierapport van de Vensterscholen in Groningen, door: Dijkhuizen, Groningen, 08-10-'12.

Bijlagen

Bijlage 1. Interviewvragen

Bijlage 1.1 Interviewvragen versie 1

Deze vragen zijn gebruikt voor de interviews met mensen die betrokken zijn bij de brede school in hun functie als coördinator, locatiedirecteur, projectleider of beleidsmedewerker onderwijs.

Profielschets

1. Wat was de belangrijkste reden voor de ontwikkeling van de brede school?
2. Waarom is er gekozen voor deze voorzieningen in de accommodatie?
3. Wat is de rol van de accommodatie voor het dorp?
4. Zijn er ook speciale doelstellingen geformuleerd voor het dorp?

Betrokkenheid

5. Zijn de bewoners ook betrokken geweest bij het planproces?
6. Op welke manier worden ouders en dorpsbewoners betrokken bij de accommodatie?
7. Zijn er voldoende vrijwilligers?

Sociale contacten

8. Zorgt de school voor meer sociale contacten?
9. Vindt er ook interactie plaats tussen de verschillende bevolkingsgroepen die de school bezoeken? (*via activiteiten, lid van vereniging, gezamenlijke voorzieningen*)

Activiteiten

10. Wie organiseert de activiteiten?
11. Voor wie worden de activiteiten georganiseerd?
12. Vindt er ook een bepaalde selectiviteit plaats? (*dezelfde deelnemers*)

Sociale cohesie

13. Één van de pijlers is het versterken van de sociale cohesie. Op welke manier zorgt de accommodatie voor een versterking van de sociale cohesie?
14. Zijn er nog verbeteringen mogelijk?
15. Welke knelpunten zijn er nog?

N.B. De vragen kunnen per interview enigszins afwijken gezien de situatie van de brede school.

Bijlage 1.2 Interviewvragen versie 2

Deze vragen zijn gebruikt voor de interviews met mensen die betrokken zijn bij de brede school in hun functie als lid van het Plaatselijk Belang of Dorpsbelangen.

Planproces

1. Als Dorpsbelang mocht u meebeslissen over het planproces rondom de ontwikkeling van de brede school in het dorp. Wat waren hierbij voor het Dorpsbelang de belangrijkste speerpunten?
2. Zijn deze speerpunten ook meegenomen bij de ontwikkeling van de accommodatie?
3. Waren er ook knelpunten of aspecten waar u als Dorpsbelang tegen was tijdens het planproces?
4. Zijn er vanuit de bewoners ook nog bepaalde positieve of negatieve argumenten geweest over de ontwikkeling van de accommodatie?
5. Was er goed contact tussen de verschillende partijen tijdens het planproces?

Sociale samenhang

6. Wat is volgens u momenteel de rol/functie van de brede school voor de bewoners uit het dorp?
7. Vindt u dat de brede school zorgt voor meer sociale samenhang in het dorp? Zo ja, op welke manier?
8. Op welke manier worden de bewoners betrokken bij de accommodatie?
9. Zijn de bewoners uit het dorp positief over de accommodatie?
10. Zijn er ook nog bepaalde knelpunten of aspecten die nog verbeterd kunnen worden?

N.B. De vragen kunnen per interview enigszins afwijken gezien de situatie van de brede school.

Bijlage 1.3 Interview vragen versie 3

Deze vragen zijn gebruikt voor het interview met betrekking tot het evaluatierapport *Nieuwe Verhoudingen, nieuwe dynamiek* van de Dienst OSCW Groningen.

Één van de oorspronkelijke zeven pijlers bij de realisatie van de Vensterscholen was het bevorderen van de sociale cohesie en gemeenschapsvorming in de wijk.

1. Waarom werd dit in die tijd belangrijk gevonden?
2. Hebben de Vensterscholen ook daadwerkelijk bijgedragen aan het bevorderen van de sociale cohesie en gemeenschapsvorming? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?

Inmiddels zijn de Vensterscholen van mening dat de school niet een middel is of moet zijn om deze sociale cohesie en gemeenschapsvorming te stimuleren.

3. Waarom niet?
4. Op welke manier zou dit dan wel gestimuleerd moeten worden?

In het evaluatierapport staat (p. 23). *“Het beeld van de school als brandpunt van de wijk waar alles samenkomt en waar alle partijen in de wijk ook gebruik kunnen maken van het gebouw is anno 2012 geen gedeeld vertrekpunt meer.”*

5. Wat betekent dit concreet voor de invulling van de MFA's? Moeten partijen uit de wijk bijvoorbeeld een ander onderkomen zoeken om plaats te maken voor voorzieningen die meer gericht zijn op onderwijs?
6. Denkt u dat het transformeren van de Vensterscholen ook negatieve gevolgen zal hebben voor de sociale samenhang in de wijk?

Bijlage 2. Uitwerking interviews

Bijlage 2.1 Interview Beenen

Beenen, F., voorzitter van het Plaatselijk Belang in Haulerwijk.

Haulerwijk, 18-06-'12.

Hoofdpunten:

- Bij de ontwikkeling van brede school De Samensprong in Haulerwijk was het Plaatselijk Belang één van de partijen die zitting namen tijdens het planproces.
- Het Plaatselijk Belang heeft aangedrongen op de realisatie van een jeugdthunk in de brede school. De belangrijkste reden hiervoor was dat het dorps huis geen activiteiten voor deze groep wilde organiseren, waardoor de jongeren geen eigen plek in het dorp hebben. De andere partijen hebben ingestemd met dit voorstel, op voorwaarde dat het Plaatselijk Belang het beheer van dit jeugdthunk op zich zou nemen.
- Beenen is zelf een groot voorstander van het school-out concept, waarbij de gedachte is dat jongeren na schooltijd bij elkaar komen in het jeugdthunk. Door een gebrek aan vrijwilligers kan de volledige capaciteit van deze voorziening niet worden benut.
- De bewoners zijn niet gevraagd deel te nemen aan het planproces. Zij hebben wel de mogelijkheid van inspraak bij de gemeente gehad. Volgens Beenen was er vanuit de bewoners geen behoefte om deel te nemen aan het planproces en daarnaast kan het Plaatselijk Belang heel goed zelf beslissen wat de juiste keuzes zijn voor het dorp.
- De binnenruimte van de brede school zou beter benut kunnen worden. Door een gebrek aan vrijwilligers vinden hier maar mondjesmaat activiteiten plaats. De behoefte voor activiteiten wordt ook veelal ingevuld door het dorps huis. Met een kleine aanpassing zou er een beter samenwerking kunnen ontstaan tussen het dorps huis en de brede school. Toch zal dit waarschijnlijk niet gebeuren, omdat het bestuur van het dorps huis haar autonomie niet wil verliezen.
- Beenen denkt dat een brede school met een dorps huisfunctie zorgt voor meer contacten tussen de verschillende groepen uit het dorp. Het organiseren van meer activiteiten voor bewoners in de brede school zou ervoor zorgen dat mensen zich meer betrokken voelen bij de accommodatie en daarnaast zou het een goede stimulans kunnen zijn voor de voorzieningen die er zijn gehuisvest. De bibliotheek zou bijvoorbeeld meer leden hebben als het dorps huis ook in de brede school zou zijn gevestigd.

- Het grootste knelpunt voor de toekomst zou het gebrek aan vrijwilligers kunnen zijn. Dit moet worden gezien als een ernstige bedreiging die er uiteindelijk voor kan zorgen dat bepaalde functies verloren gaan voor de brede school en dus voor het dorp.

Bijlage 2.2 Interview Bulles en Faber

Bulles, E., projectleider van MFA 't Aambeeld in Vlagtwedde.

Faber, L., beleidsmedewerker onderwijs bij de gemeente Vlagtwedde.

Vlagtwedde, 03-07-'12

Hoofdpunten:

- De belangrijkste reden voor de ontwikkeling van de brede school was een huisvestingsprobleem. De christelijke school was aan onderhoud toe, de openbare school kon ook wel wat vernieuwing gebruiken, de peuterspeelzaal stond op instorten en de kinderopvang was gestart met een opvanglocatie, maar die moest na twee jaar naar een definitieve locatie toe. Er is toen gekeken naar een oplossing waarbij alle partijen in één keer van hun problemen af waren.
- Daarna is gekeken welke partijen nog meer in aanmerking kwamen voor een verplaatsing naar een nieuwe accommodatie. Dit waren het consultatiebureau, de muziekschool en het Centrum voor Jeugd en Gezin. Er hadden nog meer partners bij gewild, maar op een gegeven moment heeft de gemeente bewust op de rem getrapt.
- De gemeente zag de realisatie van een brede school als een grote financiële investering en stelde dat het wel een duidelijke meerwaarde moest hebben en dat het niet een bedrijfsverzamelgebouw zou worden. Er werd van de gebruikers verwacht dat ze er meer van zouden maken dan een lokaal of schoolgebouw. Er is vanaf het begin gehamerd op samenwonen en niet alleen een rijtjeshuis.
- De groepen in Vlagtwedde hebben nu een gemeenschappelijke pedagogische visie. Ze doen aan studiedagen, gemeenschappelijke activiteiten en ze hebben een buitenschoolse activiteitencommissie die bestaat uit alle participanten. Langzamerhand groeit dat uit naar een samenwerkingsverband. De peuterspeelzaal en de kinderopvang hebben een belangrijke brugfunctie, omdat die aan beide scholen toeleveren. De kinderen, of ze nu op de christelijke of openbare school zitten, gaan naar dezelfde kinderopvang en dan zitten ze dus bij elkaar in de groep.
- De rol van de accommodatie voor het dorp is het binnenhalen van de ouders via de scholen. Met betrekking tot de gezinnen heeft de accommodatie een spilfunctie. Voor ouders is het een opvang van 0 tot 12 jaar in één gebouw. Maar zonder kinderen hebben mensen er waarschijnlijk weinig te zoeken, omdat er ook geen andere functies in het gebouw zitten. Met bijvoorbeeld een buurthuisfunctie had het aanbod voor het dorp breder kunnen zijn, maar daar is bewust niet voor gekozen. Andere mensen hebben dus geen reden om de accommodatie te bezoeken en daardoor mist er wel een beetje de aansluiting tussen de brede school en de buurt.

- Vlagtwedde heeft nu meer aantrekkingskracht op gezinnen, en dat heeft consequenties voor de buurgemeenten. Doordat mensen daar wegtrekken wordt er gesproken over het opheffen van de scholen in die gemeenten. Het doel voor de lange termijn is om met het oog op de demografische ontwikkelingen de voorzieningen te behouden op bereikbare afstand.
- Hoe groter de school, des te meer er moet gebeuren aan het beheer. Op een kleine school loopt een directeur rond die 's morgens de deur opendoet en 's avonds weer afsluit, maar als je er ook andere voorzieningen in hebt is het gebouw weer langer open. Zo'n directeur wil best 's avonds werken, maar die wil niet de verantwoordelijkheid over het gebouw. Dan moet je er al voor kiezen om er een conciërge op te zetten. In Vlagtwedde is er gekozen voor twee huismeesters. Maar voor een grotere accommodatie is dat een dermate grote kostenpost dat we dan eerder denken aan een openings- en sluitingsronde in plaats van een conciërge.
- In Ter Apel is ook geprobeerd een brede school op dezelfde wijze op te zetten. Maar dat dorp heeft 5 scholen met zo'n 800 leerlingen, waardoor men vond dat het te groot zou worden om alle partijen onder te brengen in één gebouw. Wel is men daar inmiddels bezig met een samenwerkingsverband.
- De ouders, bewoners en Dorpsbelangen zijn niet betrokken geweest bij het planproces. Er was ook niet het gevoel dat er vanuit bijvoorbeeld een ouderraad behoefte was aan inspraak. De bewoners zijn wel geïnformeerd over de vorderingen van de accommodatie via de nieuwsbrief van de gemeente. De participanten van de brede school hebben wel meegewerkt aan het planproces en hebben onder andere mee mogen beslissen over het ontwerp van de accommodatie.
- Er worden wel veel vrijwilligers op de been gebracht, maar dit wordt elk jaar lastiger. Dit ligt niet aan de MFA, maar aan het feit dat beide ouders vaak werken. Ouders willen hun kind voor de hele dag droppen en daar willen ze best wat meer voor betalen, zolang ze dan maar niet gevraagd worden om mee te helpen bij activiteiten.
- Het lukt wel om verenigingen te betrekken bij de buitenschoolse activiteiten. Op die manier kunnen mensen uit het dorp ook betrokken worden bij de brede school.
- Het organiseren van activiteiten gaat makkelijker bij de christelijke dan bij de openbare school. De christelijke groep heeft vanuit het verleden altijd meer moeite willen doen om de christelijke school overeind te houden. De ouders van de openbare school zien dit meer als een taak van de overheid. We betalen er belasting voor, dus we hebben er recht op.

- Bulles en Faber durven niet te zeggen of de brede school ook echt zorgt voor een versterking van de sociale cohesie. De scheiding tussen christelijk en openbaar wordt wel minder door bijvoorbeeld de kinderopvang.
- Verenigingen maken weinig gebruik van de ruimten in de MFA, doordat deze behoefte al ingevuld wordt door andere partijen uit het dorp, zoals het zalencentrum en de aula. De sportverenigingen maken wel gebruik van de sportzaal.
- Volgens Bulles en Faber heeft niet iedereen in deze moderne tijd behoefte aan die sociale cohesie. Vroeger was het een voordeel dat iedereen elkaar kende en dat iedereen overal bij betrokken was. Maar de generatie van nu wil die sociale controle en cohesie helemaal niet. Misschien is sociale cohesie wel een beetje nostalgie en vooral een wens van de overheid om te gebruiken als middel om alle voorzieningen op de been te houden.

Bijlage 2.3 Interview De Groot

De Groot, A., lid van Dorpsbelangen in Vlagtwedde.

Vlagtwedde, 15-07-'12

Hoofdpunten:

- Dorpsbelangen heeft niet deelgenomen aan het planproces bij de ontwikkeling van MFA 't Aambeeld. Dorpsbelangen heeft dus ook niet de mogelijkheid gehad om hun standpunten omtrent de accommodatie te vermelden. De Groot kan ook geen uitspraken doen over eventuele knelpunten, de betrokkenheid van bewoners en het contact tussen de verschillende partijen tijdens het planproces.
- De accommodatie richt zich vooral op de doelgroep kinderen van 0 tot en met 12 jaar. Dit gebeurt via het aanbieden van school, opvang en buitenschoolse activiteiten voor deze groep.
- De Groot denkt niet dat de school zorgt voor een versterking van de sociale cohesie. Het belangrijkste knelpunt hierin ligt in het feit dat er bij de accommodatie niks georganiseerd wordt voor de bewoners. De bewoners zouden meer betrokken kunnen worden bij de accommodatie wanneer er bredere activiteiten worden georganiseerd.
- Er zijn dus geen voorzieningen voor de bewoners gevestigd in de accommodatie, waardoor er via die weg ook geen interactie plaatsvindt tussen de participanten. Er vinden wel activiteiten plaats waar ook andere mensen op af komen, zoals het pleinfeest dat georganiseerd werd door alle participanten. Hier kwamen ook wel andere belangstellenden op af, maar er was hierover bijvoorbeeld geen berichtgeving geweest voor de bewoners uit het dorp.
- Het aantal vrijwilligers van de brede school is momenteel onvoldoende. Volgens De Groot zijn er vooral te weinig ouders van schoolgaande kinderen die willen meehelpen als vrijwilliger.

Bijlage 2.4 Interview Dijkstra

Dijkstra, W., lid van het Dorpsbelang in Warns.

Warns, 27-06-'12.

Hoofdpunten:

- Het belangrijkste speerpunt van het Dorpsbelang tijdens het planproces was het behoud van de voorzieningen in het dorp. Het Dorpsbelang denkt dat dit het behoud van de voorzieningen en de scholen een belangrijke bijdrage levert aan de leefbaarheid in het dorp. Er is voor gekozen om alle voorzieningen te huisvesten in één gebouw. Dit was volgens de gemeente vooral uit financieel opzicht de beste optie. Dorpsbelang werd tijdens de ontwikkeling gezien als de partij die de kar moest trekken om de nieuwe accommodatie te realiseren.
- Naast de scholen zit ook de zogenaamde lytse bieb bij de MFA in. Eerder had Warns een bibliobus, maar daar is mee gestopt wegens bezuinigingen. Daarnaast is ook de sportzaal in de accommodatie geplaatst, omdat het oude gebouw erg gedateerd was. Dorpsbelang was ook groot voorstander van een consultatiebureau in De Treffe, maar in het nieuwe gemeentelijke beleid is er geen plaats voor een dergelijke voorziening in de kleinere dorpen in de gemeente.
- Ook de realisatie van een kinderopvang vond Dorpsbelang erg belangrijk, maar tijdens de ontwikkeling was er onvoldoende draagvlak om dit te bewerkstelligen. Kinderen worden nu meestal opgevangen bij gastoudergezinnen, maar volgens De Groot is zo'n constructie kwetsbaar en zitten de meeste gastoudergezinnen al vol.
- Op dit moment is het plaatsen van een kinderopvang onrendabel wegens te weinig vraag, maar De Groot denkt dat het aanbod van opvang automatisch zal zorgen voor vraag. Ook voor nieuwe inwoners kan dit een belangrijke voorwaarde zijn om zich in het dorp te vestigen, maar dan moet dit dus wel worden aangeboden.
- Er hebben geen bewoners zitting genomen bij het planproces, maar de bewoners zijn wel geïnformeerd over de brede school via informatieavonden en de jaarvergadering van het Dorpsbelang.
- De rol van de accommodatie voor het dorp is dat dit de plek is waar alle voorzieningen voor het dorp zijn gehuisvest. Dat geldt voor de scholen, maar ook voor de sportverenigingen, de ouderenvoorziening en de fysiotherapeut. Het heeft een spilfunctie voor veel dagelijkse zaken.
- Volgens De Groot zorgt de brede school zeker voor meer sociale samenhang in het dorp. Dit gebeurt vooral in de rol van ontmoetingsruimte waar sneller nieuwe

contacten ontstaan. Hierbij denkt De Groot dat deze contacten het snelst ontstaan bij de ouders die via hun kinderen met elkaar in contact komen.

- Mensen worden betrokken bij de accommodatie via hun verenigingen die gebruik maken van de voorzieningen. Dit geeft ze een reden om de brede school te bezoeken. Daarnaast worden de bewoners betrokken via de grote activiteiten die er plaatsvinden, zoals de jaarlijkse bazaar en het dorpsfeest dat er wordt gehouden.
- De interactie tussen de participanten zou beter kunnen. Dit komt volgens De Groot vooral omdat de ouderenvoorziening Janke Tromphoeve zich nog teveel op zichzelf richt. De brede school is wel bezig om in samenwerking met verenigingen uit het dorp meer buitenschoolse activiteiten aan te bieden.
- Niet alle activiteiten uit het dorp worden georganiseerd in de MFA. Warns heeft ook het Cultuurhuis, waar activiteiten zoals de muziekkuitvoering en het toneel worden uitgevoerd. Die activiteiten zullen ook niet verplaatst worden.
- Het plein rondom de school is geen schoolplein maar een speelplein. Hierdoor kunnen kinderen met hun ouders of opa's en oma's daar ook na schooltijd komen.
- De Groot heeft niet zo'n goed beeld van het aantal vrijwilligers dat de brede school heeft, maar weet wel dat er bijvoorbeeld nog wel mensen worden gevraagd voor het onderhoud van het plein. De vrijwilligers zijn vaak de ouders van de schoolgaande kinderen, maar dit komt ook omdat die mensen vanuit de school worden gevraagd om vrijwilliger te worden.
- Het belangrijkste verbeterpunt om de sociale cohesie verder te versterken via de brede school is volgens De Groot een betere samenwerking tussen de participanten. Dat zou ook kunnen bijdragen aan het aantal vrijwilligers.

Bijlage 2.5 Interview Elout

Elout, A., coördinator van De Spil in Heerenveen.

Heerenveen, 26-06-'12.

Hoofdpunten:

- De belangrijkste reden voor de ontwikkeling van De Spil was de realisatie van de nieuwe wijk Skoatterwald. Vanuit de gedachte van samenwerking en het financiële voordeel is ervoor gekozen om alles in één accommodatie te plaatsen. Daarnaast ligt het volgens Elout ook in deze tijdsgeest om toe te werken naar integrale kindcentra, waar zowel onderwijs en opvang worden aangeboden.
- Naast de christelijke en openbare school zitten er nog meerdere participanten in de brede school: Talant, een voorziening voor mensen met een verstandelijke beperking. Meriant, zorgwoningen met 24-uurs zorg. Daarnaast zijn er levensloopbestendige woningen voor 55-plussers, een restaurant, een supermarkt, twee gymzalen, een kinderopvang en een wijkruimte gerealiseerd. De ruimtes rondom het plein kunnen allemaal gezamenlijk worden gebruikt.
- Er waren ook nog andere partijen die wilden participeren in het project, maar die zijn niet toegelaten.
- Bij het planproces hebben alle participanten deelgenomen. In het begin zat er ook een wijkbewoner in deze raad, maar die is na verloop van tijd eruit gestapt.
- De rol van de accommodatie is dat mensen elkaar hier ontmoeten. Het moet de ontmoetingsplek voor de wijk zijn en zo is de locatie ook gesitueerd met het plein en de gezamenlijke ruimten er omheen. Het was ook de doelstelling dat de accommodatie de spil van de wijk moest worden, vandaar ook de naam.
- Omdat de wijk Skoatterwald bestaat uit heel veel jonge ouders, zijn er weinig mensen die naast hun werk nog tijd hebben om ook vrijwilligerswerk te doen. Ouders willen wel bij activiteiten komen die betrekking hebben op hun kind, zoals de voorlichtingsavond. Maar voor andere activiteiten is het lastig om die mensen te laten deelnemen, ondanks fanatieke pogingen van de wijkvereniging.
- Er worden naast de activiteiten voor kinderen ook veel activiteiten georganiseerd voor ouderen. Voorbeelden zijn de high tea, de koffieochtend, het inloopschilderen en de fotocursus. De deelnemers van deze activiteiten zijn vaak de 55-plussers en niet dus niet de jonge ouders.
- Er zijn veel samenwerkingsverbanden tussen de verschillende participanten. Eens in de zes weken is er een gebruikersoverleg waar alle participanten altijd bij aanwezig zijn. Er zijn verschillende voorbeelden van samenwerkingsverbanden die hieruit

ontstaan. De schoolkinderen doen spelletjes met de bewoners van Meriant. De mensen van Talant komen schoonmaken en voorlezen bij de scholen. De kinderen van groep 8 geven computerles aan de mensen van Talant. Daarnaast is er eens in de twee jaar een grote activiteit met een gezamenlijk thema. De laatste keer was dit thema voeding, waarbij ook bewoners uit de wijk hebben gekookt voor de bewoners van Meriant.

- Er wordt veel gebruik gemaakt van de beschikbare ruimten in de accommodatie. Voor mensen die lid zijn van een participantenvereniging is dit gratis, andere commerciële partijen betalen een kleine vergoeding voor het gebruik. Het is de bedoeling dat op die manier de kosten voor het beheer dekkend zijn.
- Er zijn momenteel onvoldoende vrijwilligers. Er zijn wel veel vrijwilligers, bijvoorbeeld via de ouderraad, medezeggenschapsraad, participantenvereniging en de wijkraad, maar dit aantal is niet altijd voldoende. Er wordt getracht via de website meer vrijwilligers te werven, maar dit is tot nu toe niet erg succesvol. Elout denkt dat mensen best wat willen doen, maar dat ze gewoon nog over de streep moeten worden getrokken.
- Doordat de hele wijk nieuw is, hoeft er geen rekening te worden gehouden met een bepaald verleden of onderhuidse spanningen tussen partijen. Er is alleen wat concurrentie tussen de christelijke en openbare school, maar die partijen komen ook weer samen bij de kinderopvang.

2.6 Interview Van Seters

Van Seters, J., locatiedirectrice van De Treffte in Warns.

Warns, 27-06-'12.

Hoofdpunten:

- In de nieuwe accommodatie De Treffte zitten momenteel een christelijke en openbare school, sportzaal, peuterspeelzaal, ouderenvoorziening, tussenschoolse opvang, fysiotherapeut en een kleine bibliotheek. Deze partijen zijn betrokken geweest bij het planproces ter ontwikkeling van De Treffte.
- De inwoners zijn enkel betrokken geweest bij het planproces via een informatieavond. Van Seters denkt dat er best bepaalde ideeën van bewoners naar voren hadden kunnen komen wanneer er meer was georganiseerd voor deze groep tijdens het planproces.
- Tijdens het proces zijn er bepaalde doelstellingen geformuleerd voor de brede school. De belangrijkste visie hierin was het op peil houden van de voorzieningen in het dorp. Hierdoor is bijvoorbeeld de bibliotheek behouden gebleven voor het dorp in de vorm van de lytse bieb. Deze is in de plaats gekomen van de bibliobus, die door bezuinigingen niet meer beschikbaar was voor het dorp. Daarnaast is er ook gezocht naar raakvlakken, zodat de participanten elkaar op bepaalde gebieden kunnen ondersteunen. Verder is er een brede schoolvisie opgesteld dat gericht is op de jeugd van 0 tot en met 12 jaar.
- De rol van de accommodatie is dat alles op één plek te vinden is. Daarnaast is Van Seters van mening dat het ook de leefbaarheid in het dorp zal vergroten. Het kan een ontmoetingsplek worden waar de leefbaarheid en sociale cohesie worden vergroot. De naam De Treffte, een Fries woord, refereert ook naar de accommodatie als ontmoetingsplek.
- De brede school is pas recent gerealiseerd, waardoor bepaalde aspecten nog moeten worden ontwikkeld. Voorbeelden hiervan zijn de nieuwsbrief en de website.
- Het plein rondom de school is ontworpen als natuurlijk speelplein. Dit plein heeft recent nog een prijs gewonnen van de stichting Jantje Beton. Twee keer per jaar wordt daar een soort Pleindag georganiseerd, waarbij naast de kinderen en ouders ook de dorpsbewoners zijn uitgenodigd. Dit gebeurt ook op de Nederland Doet dag, waarbij het de bedoeling is dat alle mensen uit het dorp vrijwillig meehelpen om het plein op te knappen.
- De brede school zorgt volgens Van Seters voor nieuwe sociale contacten. Dit gebeurt doordat de ouders van de christelijke en openbare school nu elkaar tegenkomen,

maar ook door de samenwerking rondom het plein en de gezamenlijke activiteiten. Er ontstaan interactie doordat kinderen, ouders en bewoners elkaar ontmoeten bij de grote activiteiten zoals het dorpsfeest, dat wordt gehouden op het veld achter de brede school.

- Verschillende verenigingen maken gebruik van de ruimten in het gebouw, zoals de sportzaal en de ruimte van de ouderenvoorziening. Daarnaast is men bezig een subsidie te verkrijgen om meer sportactiviteiten aan te kunnen bieden in de sportzaal.
- Er bestaat geen activiteitencommissie van De Treffe. De activiteiten die via de brede school worden georganiseerd zijn echt gericht op de kinderen. Activiteiten voor de bewoners worden georganiseerd door andere partijen uit het dorp, zoals de Oranjevereniging, Dorpsbelangen en de buurtverenigingen. Van oudsher was dit al zo en deze accommodatie zou die functie wel over kunnen nemen, maar Van Seters denkt niet dat dat zal gebeuren.
- Er zijn heel veel vrijwilligers betrokken bij de brede school. Deze mensen kunnen aan het begin van het jaar aangeven op welk gebied zij mee willen helpen, zoals de tuin, activiteiten voor kinderen of de schoolkrant. Dit zijn wel voornamelijk de ouders van de schoolgaande kinderen. Dus als de kinderen van school gaan ben je de ouders ook kwijt.
- Kinderopvang zou een goede voorziening zijn om nog in de brede school te vestigen, maar men vindt dat daar momenteel te weinig vraag naar is. Via een pilot zou gekeken kunnen worden of opvang in De Treffe haalbaar is. Als dit gecombineerd zou kunnen worden met de buitenschoolse activiteiten, zou dit weer een extra stimulans kunnen zijn voor de ouders om hun kinderen daar aan te melden. Een kinderopvang zou ook een goede aantrekkingskracht kunnen hebben op gezinnen die zich hier misschien willen vestigen.
- De brede school zorgt voor een versterking van de sociale cohesie doordat er de noodzakelijke voorzieningen zijn gevestigd waar mensen dagelijks gebruik van maken. Op die manier ontmoeten mensen elkaar. Dit zou volgens Van Seters nog versterkt kunnen worden wanneer vanuit deze accommodatie ook gemeenschappelijke activiteiten worden georganiseerd.
- In het voortraject was de visie dat er ook samenwerking zou plaatsvinden tussen de verschillende participanten, maar dat blijft nog even toekomstmuziek. Vooral de ouderen van de Janke Tromphoeve zien hier nog niet de meerwaarde van. Het idee was dat de ouderen gastlessen en voorleesrondes konden geven aan de kinderen of dat de ouderen zich konden aanmelden voor een computercursus.

2.7 Interview Van der Heiden

Van der Heiden, M., coördinator van De Samensprong in Haulerwijk.

Haulerwijk, 11-06-'12.

Hoofdpunten:

- De visie van de brede school is dat het een voorziening moet zijn voor het dorp. Het is voor kinderen, tieners, ouders en het dorp. Het is ook in die volgorde dat er aan de doelen wordt gewerkt.
- In het dorp is ook nog een buurthuis gesitueerd, maar het is niet de bedoeling dat de brede school daar een concurrent van word. Het verenigingsleven dat daar al zit moet niet verplaatst worden naar deze accommodatie. Als een partij een zaal wil huren moet er eerst gekeken worden of dat ook in het buurthuis kan.
- Doordat er nu een beheerder in de brede school is aangesteld, kunnen de gemeenschappelijke ruimten ook buiten schooltijd worden gebruikt. Hierdoor kan er beter aan de vraag vanuit het dorp worden voldaan.
- De bewoners zijn niet betrokken bij het planproces van de brede school. Wel heeft er een afvaardiging van het dorp deelgenomen, in de vorm van het Plaatselijk Belang. Deze partij heeft ook inspraak in de inrichting van het dorp en heeft er mede voor gezorgd dat er nu een jeugdsoos in het gebouw is gerealiseerd.
- Bewoners worden voorzien van informatie via een rubriek in de maandelijkse dorpskrant en via de nieuwsbrieven van de scholen en de peuterspeelzaal.
- Elk jaar wordt er een Nieuwjaarsborrel georganiseerd voor de buurt in de directe omgeving van de brede school. Veel van de medewerkers en bewoners komen bij zo'n activiteit dan ook wel even langs.
- Er maken verschillende organisaties gebruik van de ruimten van de brede school. Voorbeelden hiervan zijn een Bijbelgroep, de EHBO vereniging en het volwassenenonderwijs van het Friesland College. Daarnaast is er een groep vrijwilligers dat regelmatig een tentoonstelling houdt in de bibliotheek. Er wordt dan geprobeerd de thema's van zo'n tentoonstelling en de brede school op elkaar af te stemmen.
- Het verenigingsleven uit het dorp zorgt voor veel naschoolse activiteiten. Dat zijn bijvoorbeeld workshops gegeven door de voetbalclub of de skeelervereniging. Maar dit kunnen ook natuurverenigingen, hobbyateliers of kunstenaars uit het dorp zijn. Op die manier kunnen kinderen kennis maken met verschillende verenigingen en hier mogelijk lid van worden.

- De activiteiten gericht op ouderen vinden veelal plaats via het buurthuis. Hierin zit dus wel een duidelijke scheiding tussen de brede school en het buurthuis.
- Alle participanten hebben hun eigen vrijwilligers. Sommige aspecten zijn gericht op de gehele brede school, zoals de verkeerspolitie, de versiercommissie en de naschoolse activiteiten. Drie keer per jaar komt er een kalender uit met de activiteiten en per kalender worden er vrijwilligers gevraagd die dan meehelpen bij een aantal activiteiten.
- Ondanks dat er wel breder wordt gezocht zijn het toch vaak de ouders die als eerste reageren bij vrijwilligerswerk. Ouders hebben ook een sterkere band met de brede school en hebben er een groter belang bij dat alles goed wordt georganiseerd.
- Dat er wel degelijk een band is tussen de brede school en de buurt kan goed worden afgelezen aan de grote activiteiten zoals het lustrumfeest. Daar komen dan ook mensen op af die niet verplicht zijn om te komen. Zulke activiteiten zijn een goede graadmeter om te zien dat ook de dorpsbewoners zich betrokken voelen bij de brede school.
- De betrokkenheid ziet Van der Heiden ook terug in het feit dat verenigingen uit het dorp snel bereid zijn om een samenwerkingsverband aan te gaan. Maar de brede school moet niet gezien worden als net zo'n plek als het buurthuis met allemaal cursussen en verenigingen.
- Sociale contacten kunnen via kleine dingen toevallig ontstaan. Een voorbeeld is het koffie-uurtje, waardoor ouders en andere bezoekers toch wat langer blijven hangen om bij te praten. Zulke kleine activiteiten worden gepland op de momenten dat de andere voorzieningen ook open zijn, waardoor de inloop weer versterkt kan worden.
- De brede school zorgt op twee manieren voor een versterking van de sociale cohesie, namelijk binnen en buiten. Binnen door de grote activiteiten die worden georganiseerd voor de ouders en het dorp. Zo'n activiteit kan er dan voor zorgen dat mensen van buitenaf kennis maken met de brede school en kan er toe leiden dat de drempel om de accommodatie nog een keer te bezoeken lager wordt. Normaal gesproken loopt iemand niet zo snel binnen als ze er niks te zoeken hebben, maar daardoor wordt er weer meer inloop gecreëerd.
- Buiten door bijvoorbeeld het speelplein dat openbaar toegankelijk is, waardoor alle kinderen uit het dorp de mogelijkheid hebben om hier te komen spelen. Die openheid richting het dorp wil de brede school graag etaleren. De school als ontmoetingsplek en als samenwerkingspartner voor het dorp.

- Een verbeterpunt is volgens Van der Heiden nog dat de school en de brede school als twee aparte dingen worden gezien. Dat is waarschijnlijk nog een gewenningsproces. Een ander knelpunt was het beheer van de ruimten van de accommodatie, maar dat is inmiddels opgelost door het aanstellen van een beheerder.
- De betrokkenheid zou nog verder kunnen worden vergroot door het aanbieden van allerlei activiteiten en cursussen, maar dat is niet een expliciet speerpunt.
- In Oosterwolde is ook getracht de samenhang tussen de brede school en het dorp te vergroten, maar zo'n samenwerking kwam veel moeilijker tot stand, omdat je daar als niet-ouder veel minder snel in het gebouw komt. Daar zijn namelijk alleen voorzieningen gericht op kinderen in gehuisvest en niet voor de gemeenschap. In Haulerwijk is dus veel meer die openheid.

2.8 Interview Schnieders

Schnieders, A., medewerkster van de Dienst OSCW in Groningen

Groningen, 08-10-'12.

Hoofdpunten:

- Bij de start van de Vensterscholen werd vooral gemeenschapsvorming belangrijk gevonden. Samenwerking tussen school en ouders kan een belangrijke bijdrage leveren aan het vergroten van onderwijskansen van leerlingen, omdat op deze manier de kloof tussen thuis en school verkleind wordt. De school moet op deze manier als het ware bezit zijn van de gemeenschap. Een manier om dit te bewerkstelligen was het organiseren van diverse recreatieve, sportieve en culturele activiteiten voor kinderen en ook educatieve activiteiten voor volwassenen. Vanuit die gedachte is de pijler van het bevorderen van de sociale cohesie en gemeenschapsvorming ontstaan.
- In de loop van de jaren werd de samenhang tussen school en de buurt steeds belangrijker gevonden. In het integraal jeugdbeleid dat in 2000 is opgesteld, is de samenhang tussen de drie leefwerelden van kinderen benadrukt: gezin, school, buurt. Hiermee werd de pijler van de Vensterschool ook belangrijker.
- In het evaluatierapport wordt gesteld dat de respondenten vinden dat de school niet een middels is of moet zijn sociale cohesie te bevorderen. Volgens Schnieders moet dit niet te absoluut worden gezien, maar meer als een verschuiving. De Vensterschool kan wel een bijdrage leveren aan de sociale cohesie, maar het is niet de centrale opdracht. De school is niet het centrum als het gaat om de sociale structuur in de wijk.
- De sociale cohesie zou wel gestimuleerd kunnen worden via andere organisaties in de wijk. In principe iedere burger en organisatie in de wijk.
- De verschuiving heeft geen gevolgen voor de verschillende verenigingen die nu zijn gevestigd in de MFA's. Deze partijen kunnen er in blijven zitten als dit past. Bij het bouwen van nieuwe Vensterscholen moet de accommodatie wel meer gericht zijn op het kind.
- Het thema sociale cohesie blijft wel op de wijkagenda staan. Er zullen ook Vensterscholen blijven die vanwege de sociale samenstelling van de wijk een substantiële bijdrage willen blijven leveren aan de sociale samenhang, vanuit het oogpunt dat dit goed is voor de ontwikkeling van kinderen. Deze Vensterscholen werken dan vanuit een breder takenpakket.

